

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, 610 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
ПЕТРУНИК ЯНА ІВАНІВНА

Керівник: доц. Прокоп І.С.

До захисту допущено:
протокол засідання кафедри
№ від ..... 2021 р.
зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА	6
1.1. Сутність поняття «альтернативна освіта» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.....	6
1.2. Становлення та розвиток альтернативної освіти.....	13
1.3. Передумови розвитку альтернативної освіти в Україні на сучасному етапі.....	21
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ	31
2.1. Аналіз нормативно-правового законодавства щодо функціонування альтернативних шкіл в Україні.....	31
2.2. Емпіричне дослідження стану функціонування альтернативних шкіл.....	40
2.3. Освітні пропозиції сучасних альтернативних шкіл (з досвіду роботи закладів м. Чернівці).....	50
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. У світі, де кожні п'ять секунд щось змінюється, застарілі професії зникають, а нові з'являються, постійним все ж залишається стара пострадянська система освіти, яка існує в Україні ще з СРСР. Вона маленькими кроками іде назустріч сучасному прогресу та із великою затримкою вводить інновації, що існують у сфері освіти. Ця освіта зовсім не актуальна та не відповідає вимогам сучасності, адже у двадцять першому столітті вона не може підготувати дитину до повноцінного життя. Та це не всі недоліки, які вона вміщує, така освіта є вельми травматичною. Традиційна школа, у більшій своїй мірі, застрягла в рутині, не приносить потрібного результату та зовсім не відповідає вимогам часу.

Альтернативна освіта дає можливість випробувати зовсім іншу якість освіти від тієї, яку ми знаємо. Термін «альтернатива» дає надію на інший, новий варіант. Альтернативна освіта вимагає нестандартного мислення, прориву схем, на які спирається традиційна система освіти. Це виходить за рамки того, що пропонує існуюча система, тому її часто називають стандартною. Найважливіша відмінність альтернативних шкіл від звичайних – це мета. Системна школа, орієнтована на реалізацію програмної основи, як би вона не була перевантажена, реалізація основи стає самоціллю, часто не цікавлячись тим, як з цим справляється дитина і що з нею робить такий підхід. Існування альтернативного навчання дає змогу збагатити нинішнє освітнє середовище інноваціями, саме воно відходить від традиційної системи й перевіряє експериментальні творчі авторські здобутки та надає нові перспективи для шкіл майбутнього. Альтернативне навчання бере за основу вільний розвиток дитини. Альтернативна освіта ставить перед собою ціль підготувати молоду людину до життя та створити умови для того, щоб дитина могла «розправити крила».

Стан дослідження проблеми. Одночасно з традиційною системою розвивається й альтернативна шкільна освіта, в навчальному процесі вона

застосовує інноваційні підходи, цим самим з кожним роком зростає кількість її прихильників серед осіб освітянського простору.

Концепція альтернативної освіти привертає до себе увагу досить давно. Засновниками прогресивної освіти вважають Джона Дьюї, Френсіса Паркера. Фундаторами авторської педагогіки справедливо буде назвати С. Френе, М. Монтесорі, Р. Штайнера, російського педагога М. Щетиніна, а також вітчизняних педагогів-новаторів М. П. Гузика, В. Ф. Дурдуківського, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, діяльність яких припадає на ХІХ–ХХ ст. та описує досвід організації навчання, що заклав фундамент сучасних авторських шкіл.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні теоретичних засад та розкритті організаційно змістових аспектів альтернативної шкільної освіти в Україні.

Відповідно до мети було визначено наступні **задачі дослідження**:

- 1) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити сутність поняття «альтернативна освіта» як педагогічного явища;
- 2) визначити передумови розвитку альтернативної освіти в Україні на сучасному етапі;
- 3) з'ясувати нормативно-правове забезпечення та організаційно-змістові засади альтернативної шкільної освіти в Україні;
- 4) здійснити констатувальне дослідження стану функціонування альтернативних шкіл.

Об'єкт дослідження: розвиток альтернативної шкільної освіти в Україні.

Предмет дослідження: організаційно-змістові засади альтернативної шкільної освіти в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано такі *теоретичні* методи дослідження: методологічний і категоріальний синтез, комплексний теоретичний аналіз, структурування, класифікація, порівняння, узагальнення, та *практичні*:

спостереження, діагностичні методи (тестування, бесіди).

Теоретичне та практичне значення дослідження визначається в тому, що в ньому систематизовано матеріал, який розкриває особливості розвитку альтернативної шкільної освіти в Україні, як в історичній ретроспективі, так і на сучасному етапі. Матеріали дослідження можуть бути використані у вищій школі при читанні курсів у процесі підготовки педагогічних працівників для системи освіти.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНОГО ЯВИЩА

1.1. Сутність поняття «альтернативна освіта» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі

Як відомо, світ не стоїть на місці, щосекунди щось змінюється, не всі ми встигаємо за постійним всесвітнім прогресом. Такий швидкий темп вимагає від нас перебудови усталених установок, стилю життя та свідомості в цілому.

Зміни викликають страх та занепокоєння, адже люди бояться того, чого не знають. А те що вони не знають, вони обходять чи намагаються переконати навколишніх людей в тому, що усталені та перевірені ще здавна методи набагато ефективніше тих, що швидким темпом з'являються та змінюють світ зараз. Все це пов'язано із зоною комфорту. Психологи вважають, що зона комфорту – це область життєвого простору в якому людина почуває себе впевнено та затишно. Простіше кажучи, це певні психологічні рамки, які не заважають людині розвиватися. У свою чергу, вихід за межі встановлених рамок викликає відчуття страху та дискомфорту. Але для того, щоб особистість росла та розвивалась їй конче необхідно виходити за ці рамки, тобто робити те, чого вона не робила до цього. Як відомо, успішними людьми стають одиниці, але цікавим є те, що вони такими стали тому, що не побоялись вийти із зони комфорту, адже вийти із неї можна через стрес, а свідомо йти на нього ніхто не бажає, навіть якщо попереду чекає такий бажаний для людини успіх.

Нашій країні, як ніколи потрібно вийти зі своєї зони комфорту, не тільки встигати за вселенським прогресом, а й бути цим прогресом. Цей прогрес може забезпечити підростаюче покоління. Тому зараз вельми важливо створити молодому поколінню відповідні умови для розвитку та

самореалізації. Значна роль в цьому процесі повинна відводитись освіті. Адже традиційні методи навчання стали малоефективними, в хід повинні іти інноваційні методики розвитку особистості.

Все, що є інновацією, як правило, викликає опір і сумнів, чи не є це ефектом якоїсь оперативної моди, тренду, який так само швидко, як з'явився, так і зникне, залишивши нас з сумними наслідками вибору.

Але в час інформаційного прогресу діти звикли до комп'ютерних мереж та програм, де їхня пізнавальна активність працює на всі 100%, тому приходячи до школи їм зовсім не цікаво відкривати підручник із застарілими завданнями та виконувати діяльність, яка не співпадає з їхніми інтересами та вподобаннями. Тому в нашій країні загострилась проблема шкільного навчання, воно потребує перебудови та опори на дитячі здібності, інтереси та пізнавальну активність. Здатність критично мислити, шукати способи виходу із складних ситуації, готуватись до дорослого та самостійного життя – всіх цих критеріїв з кожним роком все більше і більше, вони змінюються відповідно до того, як змінюється світ. Тому важливо, щоб наша освіта не тільки піддавалась реформам, а й враховувала подальшу перспективу розвитку суспільства та була готовою до таких змін.

Альтернативна освіта максимально відповідає запитам сучасності і підготовлена до викликів майбутнього. Вона націлена на природне дорослішання дитини, на її індивідуальні особливості та специфіку її характеру. Саме альтернативна школа забезпечує розуміння дітьми таких понять, як «свобода» та «відповідальність». Дитина може усвідомити наслідки кожної своєї дії та вчинку, вона більше прислуховується до себе та свого внутрішнього «Я», вчиться робити свій власний вибір, який не буде нав'язаний суспільством, а який буде дарувати їй особистий досвід. А він буде цінним лише тоді, коли буде якісним.

Щоб краще зрозуміти явище альтернативної освіти, вкрай важливо дослідити значення цього поняття.

В Оксфордській Міжнародній Енциклопедії освіти за ред. Н. Постлесвейта та Т. Хасена (1985 р.) зазначено, що: «альтернативна освіта є важливим сучасним рухом, що ґрунтується на виборі, який здійснюється учнями, батьками й учителями. До 70-х років ХХ ст. цим рухом цікавилось небагато (американських – ми) публічних шкіл, і теоретичним питанням не приділялося достатньої уваги. Ситуація повністю змінилась у 80-х роках ХХ ст., коли біля 80% загальної кількості цих шкіл почали використовувати в різній мірі альтернативні підходи, що стосувалися, головним чином, змісту й методів навчання, а їх кількість зростає й надалі» [33, с. 256].

Альтернативна освіта, за Енциклопедичним словником освіти (США, 1998), – це освітній досвід з-поза конвенціональної освіти для учнів, які не можуть або не хочуть навчатися в традиційних державних навчальних закладах. Він охоплює домашнє навчання, школи без стін, вуличні академії і вільні школи [42, с. 11].

Альтернативна освіта, у Педагогічному словнику, від. лат. alter – один із двох, – це можливість здобути чи поповнити загальну середню освіту у школах, що відрізняються своєю організацією, змістом чи формами, методами, видами контролю. Виникла альтернативна освіта в кінці 60-х рр. ХХ ст. як протидія авторитарним суворо централізованим системам у США та країнах Західної Європи. Її завдання – створювати більш сприятливі умови для індивідуалізації та диференціації навчання. Відомо понад 10 типів альтернативних шкіл: «відкриті школи», «школи без стін», «навчальні центри», «навчальні парки» та ін. У цих неповних чи повних середніх школах діти здобувають позапрограмну освіту, можуть задовольнити пізнавальні інтереси з різних предметів. У деяких альтернативних школах може здобути освіту молодь, яка з різних причин своєчасно не могла її одержати [19, с. 23].

Відомий польський дослідник альтернативної освіти Б. Сліверський охарактеризував це явище так: «Причин виникнення альтернатив у освіті є чимало. Однією з них є зазвичай спонтанне або навмисне відкидання того, що здається непридатним для культивування в освіті» [39, с. 4].

На думку дослідника, «контroversійність бере початок ще від етимології поняття «альтернативна освіта». Найбільш налаштовує проти позитивного її сприйняття прикметник «альтернативна», який асоціюється з чимось непевним, антикультурним, несправжнім, маргінальним, неконвенційним, ненауковим, а якщо повернутися до часів комуністичної пропаганди, на думку спадуть антидержавність, нелегальність, опозиційність, реакційність, анархія тощо. В той же час реалії альтернативної освіти цілковито спростовують таку інтерпретацію цього феномена» [40, с. 206].

Варто зазначити, що альтернативна освіта за своєю суттю конкурує з традиційною, слугує стимулом для її розвитку, показує її слабкі сторони та опосередковано надає альтернативні варіанти розв'язання проблем.

Альтернативна освіта як поле впровадження ідей альтернативної педагогіки у практику розтлумачена у Міжнародному педагогічному словнику UNESCO як «загальний термін для моделей, які пропонують альтернативу традиційній інституційній освіті, або рухи, які відкидають формальне навчання» [26].

У «Педагогічному словнику» за редакцією польських науковців Ч. Купісевича та М. Купісевич зазначено: «Альтернативна школа – це заклад, скерований на реалізацію інших, ніж у публічних школах, програмних, організаційних і методичних засад, що досить часто спираються на концепції, висунуті на початку ХХ століття різними представниками нового виховання» [35, с. 174].

Альтернативна освіта відноситься як до середнього, так і до вищого рівня освітніх закладів. Хоча темою дослідження є розвиток альтернативної шкільної освіти в Україні, ми хочемо звернути увагу на альтернативні школи як навчальні заклади, які пропонують освітні послуги дітям молодшого шкільного віку.

Альтернативні школи – «вільні школи» – у країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за

формами й методами роботи з учнями. Виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в рамках авторитарних педагогічних рухів. Завдання альтернативної школи – забезпечити індивідуалізацію й диференціацію вивчення великої кількості елективних предметів і курсів за допомогою спеціалізованої навчальної бази й методів роботи. Існує понад 10 типів таких шкіл: «відкриті школи», «школи без стін», «навчальні центри», «магнітні школи», «навчальні парки», «вуличні академії» тощо [3, с. 27–28].

Альтернативні школи, за Енциклопедичним словником освіти (США, 1998), – це заклад середньої освіти, створений для того, щоб відповідати потребам учнів, які не можуть успішно навчатися у звичайній освітній системі. Він може бути приватним і державним, у ньому також можуть навчатися учні, які потребують нових, нетрадиційних, інноваційних програм [42, с. 11].

Альтернативні школи – «вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарному вихованню. Діють паралельно або натомість звичайним школам і забезпечують освіту, альтернативну за змістом, формами і методами роботи з учнями. Представлені понад 10 типами:

- «відкриті школи» (без поділу на традиційні класи),
- «школи без стін» (орієнтація на широке використання місцевої громади),
- «магнітні школи» (навчальні центри для поглибленого вивчення конкретної галузі знань) та ін. [17, с. 5].

Хочемо зазначити, що трактування альтернативності тієї чи іншої школи значно ускладнюється нечіткістю критеріїв поняття «альтернативна школа». Найчастіше його трактують як синонімічне до поняття «нова школа», «школа нового типу», «ефективна, новаційна (інноваційна, авторська, експериментальна, нетрадиційна, незалежна, нестандартна) школа». Як зазначає М. Сметанський, такі характеристики далеко

неоднозначні й не можуть чітко відобразити сутність самої альтернативності навчального закладу [23, с. 26].

«Вільні школи», за Українським педагогічним словником, – у країнах Західної Європи і США неповні й повні середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або формами й методами роботи з учнями. Виникли наприкінці 60-х рр. ХХ ст. в рамках антиавторитарних педагогічних рухів. Завдання альтернативних шкіл – забезпечити індивідуалізацію й диференціацію вивчення великої кількості елективних предметів і курсів за допомогою спеціалізованої навчальної бази й методів роботи. Існує понад 10 типів таких шкіл: «відкриті школи», «школи без стін», «навчальні центри», «магнітні школи», «навчальні парки», «вуличні академії» тощо[4, с. 23].

«Вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарному вихованню, діють паралельно або натомість звичайним школам і забезпечують освіту, альтернативну за змістом, формами і методами роботи з учнями. Представлені понад 10 типами: «відкриті школи» (без поділу на традиційні класи), «школи без стін» (орієнтація на широке використання місцевої громади), «магнітні школи» (навчальні центри для поглибленого вивчення конкретної галузі знань) та ін. [17, с. 5].

Альтернативні школи, за Українським педагогічним енциклопедичним словником, – (від лат. – інший), «вільні школи» – у країнах Західної Європи і США неповні і повні середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за формами й методами роботи з учнями. Виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в рамках авторитарних педагогічних рухів. Завдання альтернативної школи – забезпечити індивідуалізацію й диференціацію вивчення великої кількості елективних предметів і курсів за допомогою спеціалізованої навчальної бази й методів роботи. Існує понад 10 типів таких шкіл: «відкриті школи», «школи

без стін», «навчальні центри», «магнітні школи», «навчальні парки», «вуличні академії» тощо [3, с. 27–28].

Зважаючи на це, хочемо звернути увагу на значення альтернативності навчального закладу, визначеного в праці польського науковця В. Оконя (W. Okoń). Він виділяє чотири, на його думку, найважливіші, властивості альтернативних шкіл: [37, с. 14–15]

1. Кожна зі шкіл цього типу є, насамперед, організаційною моделлю сучасної школи. Кожна має якість власне, більш чи менш оригінальне обличчя, створене мудрим і відповідальним директором і підібраними ним учителями, котрі часто користуються нериторичною допомогою видатного представника наук про виховання. Директор і вчителі отримують, зазвичай, більшу ніж в цілому в країні платню, часто мешкають у школі або поблизу неї, дуже інтенсивно працюють і максимально використовують власні творчі можливості. Їх відрізняє справжня співпраця з учнями, котрі, зазвичай, створюють добре організоване самоврядування, відіграючи при цьому значну роль у справах діяльності школи.

2. Альтернативна школа працює згідно власної концепції, створеної та вдосконаленої її директором і вчителями при можливій фаховій співпраці когось ззовні. У певному сенсі вона реалізує власні цілі й власну програму, яка взагалі не є занадто суперечлива офіційним програмам. У такій школі виразно наголошується на практичному опануванні молоддю іноземних мов, а також на полікультурну освіту, так само методи, засоби й форми виховної праці залежать від учителів, хоча вони за принципом взаємного порозуміння прислухаються до пропозицій і думок учнів. Незалежно від концепції школи, її праця спрямована на розвиток у молоді ініціативи, самостійності мислення й дії, а також незалежності в громадській позиції.

3. Особливою рисою альтернативної школи є пануюча в ній атмосфера свободи. У більшості відомих шкіл не заходять так далеко, як в Нейловській школі «Саммерхіл», але також не так близько, як у школах Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, В. Сухомлинського, де останнє

слово належало піонерській і комсомольській організаціям. У кожному випадку – адже зустрічаються різні виміри свободи – дуже велику роль у праці школи відіграє якомога ширша активна участь молоді (як осіб і як членів самоврядування). Таким чином, вона стає школою демократії.

4. Не є другорядними також і суто зовнішні властивості школи, яка прагне бути альтернативною школою. Зазвичай ці школи гарні, зручні, добре обладнані, у них створені всі умови для праці, культурної діяльності, для ігор і розваг, а також для спорту й фізичних вправ. Вони мають розбудовану інфраструктуру, як правило, приміщення інтернату для хлопців і дівчат, а іноді навіть квартири для викладачів. Оскільки багато занять відбуваються за мурами школи, її оточення зазвичай перебуває не тільки під особливою опікою з боку влади, а й самих вихованців – інколи такою великою, як в Оденвальдському навчальному закладі в Німеччині, польській школі в Риджині чи українській у Павлиші.

Отже, альтернативна освіта дає можливість випробувати зовсім іншу якість освіти від тієї, яку ми знаємо. Альтернативна освіта вимагає нестандартного мислення, прориву схем, на які спирається традиційна система освіти. Це виходить за рамки того, що пропонує існуюча система, тому її часто називають системним утворенням.

1.2. Становлення та розвиток альтернативної освіти

Варто зазначити, що педагогічний дискурс стосовно альтернативної освіти наразі є досить обширним. Пропонуються різні тлумачення цього терміну, які враховують багатозначність розуміння понять, мають тісний зв'язок з альтернативністю і за певних умов можуть ототожнюватись із нею. Сучасний стан, який впливає з суспільно-політичних умов, створив передумови для свободи у теоретичному самоаналізі та у практичній освітній діяльності, що дозволяє визначити наявність різних підходів до навчально-

виховної діяльності. Цікавим є те, що з позиції політичного процесу, де опозиція існує для того, щоб стимулювати існуючу владу до покращення та вдосконалення, альтернативна освіта в свою чергу, конкурує з традиційною системою, стимулює її до розвитку, звертає увагу на слабкі місця та опосередковано пропонує альтернативні шляхи до вирішення проблем.

У «Педагогічній енциклопедії XXI століття» альтернативна педагогіка визначається як «течія педагогічної думки, що сягає основ руху нового виховання, а на сучасному етапі пов'язана з досвідом практичного реформування шкіл, педагогічними інноваціями, експериментами чи новаторськими проектами (лат. *alternare*– змінюватися, *alternare*– змінюємо), завданням яких є введення до педагогічної теорії і практики нових перспектив розвитку. Цей тип педагогіки асоціюється з відмінними від загальноприйнятих, домінуючих форм, методів чи організаційних моделей навчання і виховання» [3, 102].

Варто вказати, що поштовхом для становлення і розвитку освітніх альтернатив стала ситуація, що утворилася в Європі наприкінці XIX-початку XX століття. Як відомо, цей період характеризувався поділом світу на сфери впливу могутніх колоніальних імперій і високим рівнем індустріалізації країн Європи, які в свою чергу були центрами цих країн (Німеччина, Італія, Франція та інші). Одні з основних протиріч були викликані невпинним розвитком економіки в результаті промислового перевороту в Європі, а також низьким рівнем підготовки штату, сформованих на традиціях схоластичних методів та форм роботи. Промисловий переворот дав поштовх до усвідомлення необхідності одержання освіти, яка в деякій мірі дає змогу забезпечити життєвий успіх. У цей період поширюються філософські та соціальні ідеї К. Маркса, Г. Спенсера, Г.Ф. Гегеля та інших.

Під впливом ідей провідних педагогів-демократів І. Песталоцці (Швейцарія), А. Дістервега, Ф. Фребеля (Німеччина), які вважали основними принципами виховання природовідповідність, культуровідповідність і самодіяльність, та за нагальною вимогою часу ушкільництві відбулися значні

зміни, які, стосувалися запровадження загального початкового навчання світського характеру. У багатьох європейських країнах перехід до обов'язкової освіти відбувся наприкінці XIX століття. Дж. Гідлі при дослідженні гомогенізації глобальної освіти називає освіту для всіх «троянським конем» [31]. У XIX столітті реформатори у кількох країнах звинуватили уряд у проведенні освітньої політики, спрямованої на забезпечення молодого індустріального суспільства дисциплінованою молоддю з уніфікованими політичними і соціальними поглядами [41].

В той час коли загальна освіта вирішила піти шляхом інституціоналізації і формалізації, почали з'являтися освітні альтернативи, які показували нові способи розв'язання існуючих проблем. Німецька дослідниця, А. Слівка, зазначає: «Історично склалося так, що альтернативні освітні моделі співіснували з державною загальною освітою з часу її виникнення наприкінці XIX століття. Спроба держави створити загальну, культурно однорідну освіту для всіх дітей спровокувала реакцію тих освітян, батьків і учнів, які не бачили себе у цій системі» [41]. Р. Міллер писав: «Історія альтернативної освіти – це барвиста історія соціальних реформаторів та індивідуалістів, набожних людей та романтиків» [36].

Хочемо зазначити, що в залежності від часу та місця піддавалось змінам і значення альтернативної освіти. Школи з альтернативними програмами навчання базувалися на різноманітних підходах і способах організації навчально-виховної діяльності. Американська дослідниця альтернативної освіти порівнює її з порожніми чашками, «які можна наповнити будь-яким напоєм, а також можна використати і не за прямим призначенням» [38].

Проаналізувавши наукові джерела ми визначили, що своєрідність діяльності альтернативних закладів з часу їх появи полягала в тому, що вони були спрямовані на індивідуалізацію освітнього процесу, що проявлялось у дитиноцентричних підходах та корекційному навчанні для «проблемних» категорій учнів. Не зважаючи на те, що існувала низка відмінностей та

різнорівневі підходи, все таки існує можливість системного вивчення альтернативної освіти і визначення її характерної своєрідності.

Американський науковець Дж. Келлмайер, зазначає, що йдеться про критичну позицію щодо традиційної державної освіти; про індивідуалізацію навчання, яка недооцінюється у єдиному підході, характерному для загальноосвітньої підготовки; про сімейну атмосферу, притаманну навчанню в малих групах; про пропагування атмосфери турботи і піклування; про переконання дітей і вчителіву тому, що вони самі створюють стиль навчання і творять власне життя; про прагнення учасників навчального процесу брати активну участь у житті шкільної громади [34].

На думку низки науковців (Дж. Гідлі, Й. Нагата, М. Рейвід, А. Слівки та ін.) альтернативна освіта бере витoki в русі, який у країнах Західної Європи дістав назву «нове виховання», в Німеччині – «педагогіка реформ», у США представниками якого були О. Декролі (Бельгія), Р. Кузіне (Франція), А. Фер'єр (Швейцарія), С. Френе (Франція) та ін., став альтернативою – «прогресивізм». На межі XIX-XX ст. цей рух відомий тогочасній схоластичній педагогіці. Практично принципи нового виховання здійснювалися в так званих «нових школах», у яких велику вагу приділяли дитячому самоврядуванню, фізичному та естетичному вихованню, ручній праці тощо. Перші «нові школи» відкрили Е. Демолен у де-Рош (Франція) у 1889 році, С. Редді в Аббатехольмі (Англія) 1889 році. Відомим теоретиком цих шкіл був швейцарський педагог, професор Женевського університету А. Фер'єр. Німецькі освітяни-реформатори К. Ган, П. Гехеб і Г. Літцреформаторські сільські школи-інтернати заснували («Landerziehungsheime»), які мали на меті надати дітям холастичну освіту, вільну від негативних впливів індустріального урбаністичного життя [12, с.6].

У 1907 році італійська педіатр М. Монтессорі відкрила перший Дім дитини («CasadeVambini»), який надавав початкову освіту на основі системи, запропонованої автором. Прогресивістські ідеї Дж. Дьюї були реалізовані у

Чиказькій експериментальній школі-лабораторії структурному підрозділі кафедри педагогіки, філософії і психології університету Чикаго, заснованої в 1896 році. Перша Вальдорфська школа була заснована австрійським філософом Р. Штайнером у 1919 році. Школа Самерхіл була заснована у 1921 році Александром Ніллом для реалізації принципу свободи в навчанні та вихованні [12, с.6].

Варто вказати, що у 1912 році виникло «Міжнародне об'єднання нових шкіл», яке визначило певні організаційні й дидактичні положення, які полягали у відмові від зазубрювання, схоластики та формалізму. Передовий рух у освіті дав альтернативній освіті дитиноцентричну орієнтацію, акцентував увагу на індивідуальності, підкреслив цінність й неповторність життя людини, надав перевагу демократичному управлінню шкільним життям.

Хочемо зазначити, що у 40-х роках ХХ століття суспільно-політична ситуація акцентувала увагу на гомогенізації освіти. Воєнна ситуація і післявоєнна конкуренція між державами призвели до того, що у даний період не простежувалося ніяких філософсько-педагогічних теорій, які можна було б взяти за основу при створенні альтернативних моделей середньої освіти. А тому, вказуємо лише на продовженні функціонування незначної кількості авторських шкіл, які брали за основу системи, що були розроблені в попередні періоди.

Цінності, проголошені у 20-ті роки ХХ століття, повернулися в освітню теорію і практику в 60-х роках, коли в світі стала відчутна розчарованість державною системою освіти. Цей рух, який досягнув піку свого розвитку наприкінці 60-х-початку 70-х років, у світі отримав назву «рух за вільну школу». Згодом він дав початок трьом різним освітнім рухам, які відрізнялися засадничими принципами: розвиток альтернативних приватних шкіл, розвиток державних альтернативних шкіл, домашнє навчання. Явище, характерне для цього періоду, – це поєднання альтернативної освіти з державною. Під час спаду активності руху за вільну освіту, який асоціювався

з антиавторитаризмом, термін «вільна школа» був витіснений терміном «альтернативна школа», при чому його досить активно використовували навіть реформатори державної освіти. Ідея «свободи» була покладена в основу руху «за сучасну школу» на початку ХХ століття і трансформувалася у рух «за вільну школу» у 60-х роках. Праці І. Ілліча і Дж. Холта привернули увагу тисячі сімей, особливо в США, Великобританії та Канаді до так званого «домашнього навчання» або «навчання поза школою». Його прибічники переконані, що аутентичне середовище і свідоме навчання не можуть існувати у формальній шкільній освіті [12, с.7].

Інакше кажучи, в той час, коли ідеї вільного виховання піддавались критиці за те, що вони не могли пристосуватися до всіх і не мали можливостей себе реалізувати у загальноосвітній шкільній системі, реформатори вирішили зніціювати створення альтернативних шкіл у державному освітньому секторі. З цього виходить, що альтернативна школа мала тісний зв'язок з турботою держави стосовно якості освіти і була більш за все характерною для США у 80-х роках ХХ століття. Освітня політика в Америці пов'язувала з альтернативними школами можливість покращити якість освіти в рамках існуючої на той час реформаторської ініціативи «Назад до основ».

Наявність псевдо-альтернативних шкіл і програм призвела до поширення думки про спрощену порівняно з загальноосвітньою школою модель отримання сертифіката про середню освіту. З іншого боку, різноманітні альтернативні навчальні програми призначені для учнів, які з певних причин залишили школу або демонструють антисоціальну поведінку. Проте, незважаючи на випадки ставлення до альтернативної освіти як до освіти нижчої якості, існують дані, що свідчать про зворотне. За даними британського дослідника Д. Ханнама «громадянська освіта є більш успішною якраз у альтернативних освітніх закладах. Як приклад, він наводить школи з усталеними самоврядними моделями на зразок школи Самерхіл» [32].

Альтернативна освіта дітей та молоді, яка активізувалася в 60-х роках У Європі і США, була в опозиції до домінуючої традиційної загальної освіти. Проте масовізація освіти призвела до виникнення ряду соціально-усталених самоврядних моделей на зразок школи Самерхіл» [32].

Хочемо зазначити, що альтернативна освіта дітей активізувалася у 60-х роках у США та Європі та займала опозиційну сторону до пануючої традиційної системи освіти. Однак, масовізація освіти зумовила виникнення ланцюга соціально-педагогічних проблем, які були пов'язані з невідвідуванням занять, масовому залишанні навчальних закладів, відставанні, проявами жорстоких рис у поведінці тощо. Існування відсіву показало, що централізовані механізми, які бере за основу державна система освіти, вже стали неспроможними його стримати. Болючою іронією стало те, що освітня спрямованість на демократизацію, свободу вибору та перспектива доступу мала в деякій мірі зворотній ефект.

Реакцією на цю суперечність стала активніша поява альтернативних навчальних закладів у освітніх системах різних країн, що стало особливо відчутним починаючи з 90-х років ХХ століття. Як приклад, можемо навести появу в Швеції у 1991 році 26 приватних шкіл (*fristaendeskolor*), які керувалися засадами педагогіки Френе, Штейнера та ін. Лише за десять років кількість таких шкіл зросла до 250 [29]. Варто зазначити, що альтернативна освіта так само зміцнила свої позиції і в Данії. Приватні школи (*friskole*), створені ініціативою місцевих громад, неабияк зросла за десять років і становила на межі тисячоліть 20% всіх середніх шкіл. Дані установи надавали свої послуги 13% всіх дітей та юнацтву шкільного віку.

На перший погляд такі дані здаються не вельми значимими на фоні масштабу системи загальної освіти, проте вони доводять, що школи з традиційною системою навчання не мали у своєму складі неподільну владу та монополію на надання освітніх послуг. Це пояснює активне створення у Європі умов для того, щоб розвивався альтернативний сектор системи освіти.

У 1990-х роках країни постсоціалістичної спільноти стали вихідним пунктом для запровадження інновацій у системі освіти, як з боку фінансування, так і організації навчально-виховного процесу. Безладність та безсистемність були притаманними для альтернативної освіти тих країн, які нещодавно здобули незалежність. У країнах ЄС, навпаки, з початком 90-х років ХХ століття почався процес формулювання конструктивної ролі альтернативних закладів освіти.

Урядові системи країн намагалися вибудувати нові стосунки з альтернативними закладами середньої освіти, перш за все забезпечити гармонійне входження альтернативних закладів в систему загальної освіти. Наприклад, уряди США, Британії, Бельгії пропонували фінансову підтримку альтернативним закладам, які використовували інноваційні програми навчання. Ще однією тенденцією є адміністрування шкільної політики – утворення шкіл з ініціативи приватників, але з фінансовою підтримкою держави з моменту відкриття закладу. Враховуючи те, що забезпечення рівного доступу до освіти є пріоритетним, беззаперечною є важлива роль альтернативної освіти у створенні полотна сучасної системи освіти із врахуванням різних запитів та потреб усіх учасників освітнього процесу. Основна відмінність полягає у тому, як та чи інша країна вплітає альтернативні заклади та програми в канву системи загальної освіти.

Отже, можемо виділити чотири етапи зародження та розвитку альтернативної освіти, поділ на які пояснений культурно-історичною ситуацією розвитку освіти. Зазначимо, що той чи інший етап розвитку альтернативної освіти був протидією новому витоківі гомогенізації або відповіддю на послаблення централізованості освітньої системи. Отже, основним фактором активізації освітніх альтернатив зазвичай була децентралізація. Якоюсь мірою це підтверджувало припущення про те, що альтернативи здійснювали регулятивну функцію стосовно розвитку всієї системи освіти: визначали напрями реформування і запровадження

інновацій, вказували на слабкі сторони і служили місцем перевірки ідей педагогічної прогностики.

Саме через це подальші розробки та дослідження вимагають врахування різних аспектів альтернативної освіти, а саме тих, які дадуть змогу повноцінно їх використовувати, щоб забезпечити якісні освітні послуги за умови навчання впродовж життя.

1.3. Передумови розвитку альтернативної освіти в Україні на сучасному етапі

Виклики, які постали перед сучасним українським суспільством, створили сприятливі умови для розвитку української освіти та відкрили двері для входження нашої країни до гуманістичного освітянського простору.

Як відомо, на сучасному етапі українська освіта знаходиться у пошуках новітніх форм та методів навчальної діяльності, які б прийшли на допомогу вчителю, для того, щоб якнайповніше розкрити потенціал, здібності та креативність дитини, викоринити авторитарні впливи на особистість і встановити рівновагу між зовнішніми та внутрішніми чинниками розвитку, адже у Законі України «Про освіту» йде мова про те, що необхідно забезпечити всебічний розвиток дитини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Варто вказати, що авторитарний стиль вчителя та безумовність його авторитету у нав'язуванні знань перестало бути єдиним із можливих способів становлення та розвитку сучасного покоління. Пасивне навчання не здатне виховувати активних громадян, які будуть адаптовані до життя у світі, який постійно змінюється. Тому на даному етапі освіта знаходиться у пошуках освітніх альтернатив, які можуть стати джерелом переосмислення застарілих освітніх традицій. Через це підвищився інтерес до європейських традицій альтернативної освіти, які беруть початок ще з античних часів.

Аналіз наукових джерел, нормативно-правових документів, практики функціонування альтернативних закладів середньої освіти у країнах ЄС підтвердив актуальність проблеми і доцільність її дослідження. Насамперед, розв'язання потребують суперечності між: [11, с.6].

- необхідністю врахування досвіду країн-членів ЄС щодо функціонування альтернативних закладів середньої освіти і недостатнім ступенем дослідження цієї проблеми в українському педагогічному просторі;
- існуванням нагальної потреби у забезпеченні освітніх альтернатив для дітей та молоді шкільного віку та реальним станом шкільництва в Україні;
- підвищенням уваги до надання якісних освітніх послуг і відсутністю критеріїв оцінки інноваційності та перформативності закладів альтернативної шкільної освіти;
- об'єктивною необхідністю розвитку креативності дітей та молоді і браком теоретичних розробок і практичного досвіду щодо розв'язання цієї наукової проблеми в Україні.

В Законі України «Про освіту» говориться, що Держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах [16, ст. 32]. Тобто, зауважується на тому, що необхідно створити освітній простір, в якому батьки братимуть на себе відповідальність та допоможуть своїй дитині у виборі напряму навчання шляхом традиційної чи альтернативної системи.

Як відомо, паралельно з класичною системою освіти зростає і розвивається альтернативна освіта. Вона застосовує новітні підходи до навчання та виховання. В результаті така освіта з кожним роком одержує все більше прихильників як серед учасників освітнього процесу, так і в межах науково-педагогічного середовища. Проте розвиток альтернативних освітніх

технологій на даному етапі характеризується відсутністю системності й натрапляє на труднощі пов'язані з їх впровадженням в Україні.

Варто зазначити, що виникнення ідеї альтернативних шкіл науковці пов'язують із 1960 роком в результаті педагогічних рухів супроти унітарної освіти. Вони мали забезпечити індивідуалізацію та диференціацію засвоєння учнями значної кількості елективних предметів та курсів завдяки використанню нетрадиційних методів та форм навчання. Нині в освітньому осередку існує більше ніж півтори десятки альтернативних шкіл. Найвідомішими є: експериментальні школи, інноваційні, «магнітні школи», «пілотні школи», «школи без стін», «навчальні парки», «вільні школи» тощо. Деякі з них беруть за основу авторські ідеї, в той час як інші застосовують наявний вітчизняний та європейський досвід.

Аналіз досліджень наукового доробку окресленої проблеми, зокрема робіт О. Сухомлинської, Л. Баталія, Л. Рубан, Л. Пуховської, І. Кравця та інших дослідників дали можливість узагальнити зарубіжний і вітчизняний досвід альтернативної освіти, визначити принципи організації діяльності освітнього закладу в статусі альтернативного [20, с.64].

Найчастіше організатори альтернативних шкіл використовують такі знані авторські системи, як: Вальдорфська Р. Штайнера, раннього розвитку дитини М. Монтесорі, гуманістичну педагогіку С. Френе, проектні технології у навчанні та інші. Не відстають і вітчизняні педагогічні новації. Найбільш цікавими серед них вважаємо такі освітні проекти, як комплексна програма розвитку дітей «Росток» Т. Пушкарьової, програма Всебічного розвитку дитини «Крок за кроком», система розвивального навчання Д. Ельконіна, В. Давидова та О. Дусавицького, комплексна система навчання М. Гузика [20, с. 67].

Концепція альтернативної освіти привертає до себе увагу досить давно. Засновниками прогресивної освіти вважають Джона Дьюї, Френсіса Паркера. Фундаторами авторської педагогіки справедливо буде назвати С. Френе, М. Монтесорі, Р. Штайнера, російського педагога М. Щетиніна, а також

вітчизняних педагогів-новаторів В. Ф. Дурдуківського, М. П. Гузика, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, діяльність яких обіймає ХІХ-ХХ ст., досвід організації навчання яких заклали фундамент сучасних авторських шкіл. Розкриваючи зміст поняття С. У. Гончаренко наголошує, що альтернативні школи (від лат. alter – інший), «вільні школи» – неповні й повні середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за формами й методами роботи з учнями [4, с. 23].

Проаналізувавши наукову літературу ми визначили, що альтернативні школи характеризуються: інноваційністю, відкритістю, демократичним характером, використанням відомих авторських здобутків, заснованих на закордонних та вітчизняних педагогічних ідеях, які випробувані часом та визнані в освітньому середовищі. Кожна педагогічна ідея має власну концепцію, згідно з якою формуються пріоритети, принципи освітнього процесу, формується відповідне навчально-методичне забезпечення, використовуються інноваційні педагогічні технології. Не зважаючи на чіткий навчальний профіль, застосування авторських програм чи сучасного прогресивного досвіду, основним гаслом альтернативних шкіл є творення вільної дитини, розвитку її творчих здібностей, обдарованості, знань, умінь і навичок, психічних функцій, способів діяльності.

У статті «Альтернативна освіта як предмет наукового дискурсу у вітчизняному та зарубіжному педагогічному просторі» О. Заболотна наводить визначення поняття альтернативної педагогіки з «Педагогічної енциклопедії ХХІ століття»: альтернативна педагогіка визначається як «течія педагогічної думки, яка сягає основ руху нового виховання, а на сучасному етапі пов'язана з досвідом практичного реформування шкіл, педагогічними інноваціями, експериментами чи новаторськими проектами (лат. alternare – змінюватися, alterno – змінюємо), завданням яких є привнесення у педагогічну теорію і практику нових перспектив розвитку чи ідей. Цей тип педагогіки асоціюється з відмінними від загальноприйнятих, домінуючих

форм, методів чи організаційних моделей навчання і виховання» [11]. Дослідниця вважає, що альтернативна освіта у міжнародному педагогічному просторі розглядається як поле для впровадження альтернативної педагогіки, а сама альтернативна освіта – це свого роду форма опозиції існуючій освітній системі. Вона бере за основу положення, визначені альтернативною педагогікою.

Варто зазначити, що альтернативним школам притаманний демократичний характер, вони завжди відкриті до впровадження нових інновацій. Альтернативні школи використовують не тільки вітчизняний та закордонний досвід, а також ідеї, які перевірені часом та отримали визнання в середовищі освіти. Будь-яка з цих ідей має певну концепцію, відповідно до якої потрібно сформулювати пріоритети, визначити основні принципи освітнього процесу, створити необхідне навчально-методичне забезпечення та відпрацювати інноваційні технології навчання. Як відомо, альтернативним школам притаманний певний профіль навчання, вони використовують авторські доробки та нинішній світовий прогресивний досвід, проте основним лозунгом альтернативних закладів є забезпечення умов для творення вільної дитини, опори на розвиток її творчого потенціалу, задатків, психічних складових, способів діяльності та формуванню знань, умінь і навичок, які допоможуть їй у дорослому житті.

О. Заболотна зауважує, що альтернативна освіта у міжнародному педагогічному просторі розглядається як поле для впровадження альтернативної педагогіки, а сама альтернативна освіта – це свого роду форма опозиції існуючій освітній системі. Виходячи з критеріїв, за якими визначаються загальновизнані, традиційні та альтернативні заклади освіти, автор виділяє окремі пари або тематичні групи, один з елементів яких є загальновизнаним, традиційним, а інший – альтернативним: [11, с. 36]

- за джерелом фінансування (державні чи приватні заклади);
- за спрямованістю навчальної діяльності (навчання загальноосвітнє чи трансгресивне, холистичне тощо);

- за ставленням до релігії (світські чи релігійні освітні заклади);
- за організацією навчання (навчання сегрегаційне чи інтеграційне);
- за наявністю авторської концепції (школи традиційні чи авторські).

Хочемо звернути увагу на можливість входження одного закладу до різних класифікаційних груп, оскільки за одним критерієм він може бути альтернативним, а за іншим – традиційним. До груп альтернативних закладів середньої освіти, які потребують системного вивчення, відносимо:

- приватні школи, які найчастіше є конфесійними;
- чартерні школи, які поєднують приватну ініціативу і державне фінансування;
- спеціальні школи, призначені для навчання дітей з особливими потребами;
- авторські школи (школи Монтесорі, Штайнера (Вальдорфські), Френе, Ніла тощо);
- школи з нетрадиційною організацією навчання (школи без стін, експериментальні школи, Сендз-школи, віртуальні школи, домашнє навчання тощо);
- загальноосвітні державні школи з нетрадиційною концепцією організації навчання (школи з інтеграційним, корекційним навчанням тощо)[11, с. 36-37].

Отже, можемо зробити висновок, що альтернативна освіта створює такі моделі виховання і навчання, які є кардинально відмінними від панівних форм.

На прикладі авторських шкіл В. Сухомлинського і О. Захаренка О. Сухомлинська не тільки доводить факт існування альтернативних шкіл у вітчизняному освітньому просторі, а й визначає певні ознаки, які характеризують авторську школу як альтернативну: розташування за містом; навчання, доповнене працею; автономія учнів. Авторка наводить перелік засад у послідовності, що відповідає їх значущості:

- 1) іншу філософію освіти, що принципово відрізняється від існуючої;

- 2) інші, відмінні від загальноприйнятих, навчальні і виховні програми;
- 3) гнучкі спеціальні курси, методики, альтернативні традиційній школі і т. ін. [24, с. 14].

Також О. Сухомлинська зазначає, що альтернативність виявляється насамперед у зіставленні з існуючою парадигмою освіти, з педагогічною ідеологією, наповненням шкільного простору. Отож, думка про те, що «авторська школа» за сутністю є альтернативою традиційній, є беззаперечною.

Серед освітніх проектів, які існували в період вітчизняних новацій у педагогіці, ми виокремили такі освітні проекти: система розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова; програма всебічного розвитку дитини «Крок за кроком»; програма розвитку дітей «Росток» Т. Пушкарьової та О. Дусаविцького; комплексна система навчання М. Гузика.

Дидактична система М. Гузика є яскравим прикладом альтернативної освіти в Україні. Школа-комплекс діє з 1988 року у місті Южному Одеської області, є державною, але працює за авторською системою. Це перша загальноосвітня школа в Україні, яка офіційно отримала статус «Авторська школа». За словами М. Гузика, основна мета його педагогічної системи – усунення страху зі школи, необхідність запровадження альтернативи оцінкам, екзаменам, створення умов для розвитку дітей відповідно до їхніх талантів [20, с. 67].

М. Гузик стверджував, що існує вісім основних типів талантів: академічний (талант до наукової діяльності), художньо-естетичний, ручний, спортивний, соціальний (талант доглядати за іншими людьми), візуально-стратегічний (талант управління), духовний (талант проповідників) та універсальний (талант до всього). Типова програма загальноосвітньої школи розрахована на дітей з академічним талантом, а таких, за підрахунками М. Гузика, всього 5 %. Набагато більше дітей з талантами до мистецтв – 65-70 % [6, с. 4–5].

На думку М. Гузика, у комбінованій системі органічно поєднанні мета і зміст освіти, які закладені у державні навчальні програми, з метою і змістом навчання й розвитку кожного учня відповідно до його індивідуального досвіду. У контексті втілення цієї ідеї визначається індивідуальна стратегія навчання й розвитку школярів. Діти не можуть засвоїти усі предмети в однаковому обсязі. Ним запропоновані диференційовані програми – «А», «В», «С», «D», – які відрізняються одна від одної ступенем узагальнення знань і відповідним до нього рівнем розумової діяльності, що виявляється у кінцевому продукті навчання згідно із вимогами програми [6, с. 11].

За результатами діяльності Авторська школа-комплекс М. П. Гузика у 1994 році була визнана ЮНЕСКО однією з найкращих шкіл у Європі. Це також єдина школа, яка потрапила в Європейський реєстр «Культурні та духовні скарбниці України» [6, с. 68].

Уперше принципи, що застосовуються в програмі розвитку дітей «Росток», сформулював професор Лев Тарасов, який назвав розроблену ним модель загальної освіти «Екологія і діалектика». Пізніше ідеї Тарасова розвинула педагог із Сум Т. О. Пушкарьова, створивши систему навчання «Росток». Вони вважають, що школа повинна випускати не просто виконавців, а людей, які бажають і вміють приймати власні рішення і пропонувати власні варіанти. Тому основне завдання цієї програми полягає не просто в передачі учням набору готових знань, а в такому розвитку особистості дитини, який дозволяв б їм самостійно їх здобувати [22].

Програма «Росток» зорієнтована на забезпечення самовизначення особистості, створює умови для її самореалізації. Ця програма розроблена за участю Сумської класичної гімназії, кафедри педагогічної творчості Сумського державного педагогічного університету, а також за допомогою педагогічних колективів у навчальних закладах Київської, Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровській, Донецькій та ін. областей України у середині 1990-х років. Основна ідея програми – створення умов поетапного розширення системи зв'язків дитини, в яких розкриваються її

індивідуальність, створення передумов для розширення її досвіду і реалізації власних потреб та інтересів. У 2014 році початковаланка освіти вийшла з експерименту, і Міністерство освіти рекомендувало «Росток» для впровадження в школах України, у старших класах програма залишається експериментальною. Інтегрований навчальний предмет «Навколишній світ» є базовим і вивчається з 1 по 6 класи і є підґрунтям для викладання низки предметів у старшій школі. Програма насиченіша за класичну, більше завдань на логіку, які часто не мають єдиної відповіді, що дає простір для роздумів. Нині шкіл, де навчають за програмою «Росток», в Україні щонайменше 500. Переважно її використовують для опанування деяких предметів: математика, фізика, біологія, інші вивчаються за класичною системою [20, с. 68-69].

Не є секретом, що в більшості шкіл до цього часу найбільш затребуваними і цінними якостями учня залишаються зовсім не вміння мислити і творчо підходити до вирішення завдань, а старанність і акуратність. Тамара Пушкарьова та інші педагоги справедливо вважають, що традиційні вчительські установки повинні змінитися принципово новими: «Не копіюй мене і книги, звертайся до різних джерел інформації! Не бери відразу на віру, а старайся докопатися до коріння, до причин. Шукай! Думай самостійно! Пропонуй свої версії. Спробуй!» [25].

Отже, існування альтернативного навчання дає змогу збагатити нинішнє освітнє середовище інноваціями, саме воно відходить від традиційної системи й перевіряє експериментальні творчі авторські здобутки та надає нові перспективи для шкіл майбутнього. Альтернативне навчання бере за основу вільний розвиток дитини. Саме альтернативна школа спрямована на створення позитивного мікроклімату в класі, розкриття здібностей дитини та розвиток її як творчої особистості, що здатна до самоорганізації та саморозвитку.

Висновки до розділу 1

Отже, у даному розділі ми висвітлили тільки один із напрямів альтернативної освіти – проекти, які існували в освітньому середовищі в другій половині ХХ – початку ХХІ ст., які надають можливість поєднувати традиційне навчання з авторськими інноваціями.

Альтернативне навчання, як і класичне має свої переваги та недоліки. У середній загальноосвітній школі учень одержує чималий багаж знань та умінь, попри значні навантаження швидким темпом розвивається в освітньому середовищі. Проте величезна кількість додаткових занять, перевантаження домашніми завданнями, суб'єктивна оцінка знань, відсутність індивідуального підходу, повсякчасне порівняння учнів один з одним, залишають відбиток на психологічному та фізичному здоров'ї учнів. У порівнянні з традиційним навчанням, альтернативне – базується на вільному розвитку дитини. Альтернативні заклади спрямовані на створення комфортних умов, розкриття потенціалу, розвиток учня як творчої особистості здатної до вирішення нестандартних життєвих ситуацій. Звісно, що дана діяльність вимагає від вчителів та батьків затрати великої кількості зусиль, часу, постійного саморозвитку та самовдосконалення.

Нині питання пов'язані з альтернативною шкільною освітою в Україні налагоджені тільки частково і переважна більшість альтернативних освітніх проектів мають статус експериментальних. Проте сучасні інформаційні ресурси все більше привертають увагу суспільства до альтернативних навчальних закладів. Беззаперечно, що за альтернативними школами стоїть майбутнє, тому можна зрозуміти бажання батьків створити для своєї дитини гідні умови для розвитку. Це обумовило появу великої кількості альтернативних навчальних закладів. Ретельна суспільна увага подалу вирізняє найцікавіші педагогічні новації, збагачуючи педагогічний потенціал сучасного педагога, а існування альтернативи, беззаперечно, стає стимулом до покращення традиційної освітньої системи.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ШКІЛ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз нормативно-правового законодавства щодо функціонування альтернативних шкіл в Україні

В Законі України «Про освіту» говориться, що Держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах [16, ст. 3.2]. Тобто, зауважується на тому, що необхідно створити освітній простір, в якому батьки братимуть на себе відповідальність та допоможуть своїй дитині у виборі напряму навчання шляхом традиційної чи альтернативної системи.

«В Україні дидактичні аспекти альтернативної освіти привернули увагу науковців з Інституту системних досліджень освіти Інституту педагогіки АПН України, які в 1993 р. видали колективну монографію [7], що запропонувала науково-методичне обґрунтування, змістове і методичне забезпечення альтернативної освіти, зосередившись на можливостях, інтересах і здібностях обдарованої дитини та можливостях їх розвитку в закладах нового типу – гімназіях та ліцеях. У 2008 р. І. Ветровою було захищено кандидатську дисертацію на тему «Розвиток альтернативної середньої освіти у США (друга половина ХХ століття)» [2]. Маємо зазначити, що в американській педагогіці під «альтернативною школою» часто мають на увазі заклади, призначені для компенсаторного навчання тих, хто в силу соціальних, моральних причин чи стану здоров'я не може чи не бажає відвідувати загальноосвітню школу.» [11, с. 13].

Проголошення незалежної Української держави відкрило нові двері, які сприяли педагогічній творчості, активізували всі сили освітян, які спрямували всі свої зусилля на розбудову української системи освіти. Це

дало поштовх до відкриття нових навчальних закладів, авторських та альтернативних шкіл, оригінальних концепцій навчання та виховання. Виникла потреба в поглибленому вивченні, науковому аналізі й створенні на цьому фундаменті стратегій і тактик розвитку української національної школи. Ці фактори активізували науково-педагогічну громадськість стосовно утворення свого науково-педагогічного центру.

Проаналізувавши наукову літературу ми визначили, що нині в українських містах відкривається все більше альтернативних шкіл з інноваційними підходами до навчання. Деякі школи уроки замінюють парами, а окрім сталих предметів, таких як література, математика та фізика, викладають бізнес чи якісь інші дисципліни, які придуть на допомогу випускникам школи у сучасному світі, у деяких – скасовують уроки та дістають знання інноваційними методами, деś – вибирають перевірений підхід за славетними методиками Монтесорі, Вальдорфською системою тощо. Підходи використовуються різні, але всі вони беруть за основу ціль, яка б допомогла дітям не тільки отримати якісні знання та навчити їх правильно застосовувати, а й для того, щоб створити повноцінну та впевнену у своїх силах особистість.

Альтернативній освіті надають перевагу ті батьки, яким не до вподоби освіта у державних школах. Хочемо вказати на те, що нині українська шкільна освіта зазнає змін і зосереджується на дитині та її потребах. «Нова українська школа» – це нова освітня реформа, яка бере за мету створити таку школу, у якій буде комфортно навчатись і яка надаватиме учням не лише знання, а й буде спрямована на розвиток умінь застосовувати їх у реальному житті. Українську школу, яку буде приємно відвідувати учням, намагаються створити в Україні з 2016 року. В цей період в Міністерстві освіти та науки запустили пілотний проєкт, в якому брали участь сто шкіл. Спочатку інноваційні підходи до навчання вводили лише у сотні навчальних закладів, проте починаючи з 2018 року почали вводити у всіх загальноосвітніх закладах.

Варто зазначити, що основна ідея Нової української школи полягає в опорі на компетентнісне навчання, тобто учні не тільки діставатимуть знання, а й вчитимуться використовувати їх в життєвих ситуаціях. До першокласників у школах нині ставляться уважніше: дітям не дають домашнє завдання, уроки проводяться із використанням ігрової форми, на зміну бальній системі прийшло формувальне оцінювання. Проте ці зміни тільки впроваджуються в шкільну систему, тому батьки деяких учнів, не чекаючи змін, шукають для своїх дітей альтернативу.

У статті 13 Закону України «Про загальну середню освіту» йдеться, що навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за груповою та індивідуальною формами навчання, положення про які затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти[15]. Іншими словами, дитина має змогу навчатися у школі спільно з іншими на загальних умовах, а може – самостійно обрати індивідуальну форму навчання, яка визначає організацію навчальної діяльності, налагоджується певним, наперед визначеним розпорядком, забезпечується педагогічним колективом та організовується так, щоб забезпечити реалізацію права громадянина України на отримання повної загальної середньої освіти.

Окрім зазначених форм навчання Законом України «Про загальну середню освіту» визначено ще одну дистанційну. Як вказується у Положенні «Про дистанційне навчання», під цим терміном визначають індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [15]. Варто зазначити, що згідно з Положенням, основним завданням дистанційного навчання є надання громадянам змоги реалізації конституційного права на здобуття освіти, професійну кваліфікацію, та змогу

підвищити цю кваліфікацію не зважаючи на стать, расу, національність, соціальний і майновий стан, рід та характер занять, світоглядні переконання, стан здоров'я та місце проживання згідно з їхніми здібностями.

Проаналізувавши різноманітні джерела, ми відзначили що альтернативні школи існують по всій Україні, їх є достатньо багато, кожна з них має свою специфіку, підходи та власний погляд на освіту. У переважній більшості альтернативні школи вибирають батьки для своїх дітей, через те, що нинішні освітні послуги не задовільняють потреби їхніх дітей. Окремі школи перетворились на великі центри альтернативної освіти, приміром, школа «Афіни», яка функціонує чималу кількість років.

Варто зазначити, що велика кількість альтернативних шкіл працюють як школи повного дня, іншими словами за такого формату дитина перебуває в такій школі від ранку і до вечора. Даний режим є чудовим для того, щоб надати дитині не тільки знання, але й виокремити час для хобі, ігор, різного роду позакласних занять, які допоможуть їй повноцінно розвинути свої здібності та нахили. Значна кількість альтернативних шкіл відмовляється від чинної дванадцятибальної системи та застосовують свої методики, проте окремі школи, які отримали державну ліцензію дотримуються традиційної системи оцінювання, тому що повинні відповідати державним нормам.

Варто зазначити, що велика кількість альтернативних шкіл працюють як школи повного дня, іншими словами за такого формату дитина перебуває в такій школі від ранку і до вечора. Даний режим є чудовим для того, щоб надати дитині не тільки знання, але й виокремити час для хобі, ігор, різного роду позакласних занять, які допоможуть їй повноцінно розвинути свої здібності та нахили.

Варто зазначити, що діяльність альтернативних шкіл спрямована на створення позитивного мікроклімату в класі, розкриття здібностей дитини та розвиток її як творчої особистості, здатної до самоорганізації. Як відомо, альтернативне навчання, як і класичне має свої переваги та недоліки.

Аналізуючи наукову літератури ми визначили такі переваги альтернативної школи :

1. *Підготовка учня до майбутнього.* Альтернативні школи надають більше можливостей адаптуватися до стрімкого розвитку сучасного суспільства. Вони більш наближені до реальності і готові до викликів майбутнього. Якщо академічна система націлена на теоретичні знання, то нетрадиційна – на практику і прикладне навчання. На уроках діти мають змогу реалізувати свої розробки та вже знайомі з тим, як функціонує дизайн-мислення, обізнані в управлінській складовій проектів, розвивають навички самоорганізації й самопрезентації. Число, на яке варто звернути увагу всім, хто займається освітньою діяльністю: 68% сучасних першокласників стануть фахівцями у тих професіях, які ще не існують.

2. *Індивідуальний підхід до кожного учня.* Альтернативна освіта робить акцент на природне дорослішання дитини, її індивідуальність та характер. Жодна дитина не схожа на іншу на всі 100%, у кожної дитини свої здібності та потенціал. Тому важливо вчасно помітити ці особливості та застосувати певні дії. Як приклад, учениці, яка з 6 років з легкістю виконує математичні завдання для першого класу, вчитель дає складніше завдання і дівчинка знову-таки показує відмінну роботу. Враховуючи це, вчитель має право посеред навчального процесу перевести дівчинку в групу до другого класу, це залежить від того, чи буде цій дівчинці комфортно з ними. Така ситуація не показник того, що інші діти чимось гірші, просто їхній психологічний розвиток відповідає їхньому віку. Просто саме ця учениця розвивається швидше від інших. Що б сталося в аналогічній ситуації у традиційній школі? Дівчинка потрапила б у клас, в якому тридцять школярів. Вчитель, у свою чергу, має свій план і для однієї учениці (учня) змінити заданий маршрут не завжди має можливості.

3. *Свобода і відповідальність.* Однією з особливостей альтернативних шкіл є те, що вони дають дітям розуміння того, що ж таке свобода та відповідальність. Дитина в такій школі навчається аналізувати

наслідки кожної своєї дії, прислухається до свого внутрішнього світу і може робити власний вибір. Бувають діти, в яких запитують: «Що тобі до вподоби?», а вони відповідають: «Я не знаю, запитайте у моїх батьків». Батьки настільки окутали своє чадо турботою, що дитина зникає до того, що дорослі завжди підкажуть, як правильно вчинити. У свою чергу альтернативні заклади покликані формувати у дитини навички самонавчання та самоорганізації. Як приклад, учень заводить щоденник у який він регулярно записує свої шкільні завдання, при цьому він повинен встановити час, який йому необхідний для виконання певного завдання.

Тепер зауважимо на недоліки:

1. *Вихід батьків із зони комфорту.* Як відомо, українські батьки настільки звикли до пострадянського простору, що альтернативні школи створюють для них певний дискомфорт. Тільки сміливі дорослі наважуються віддати свою дитину в альтернативну школу, адже саме вони змогли довіритись своїм дітям, дослухатись до їх запитів на знання та намагаються підтримувати та мотивувати їх у всіх починаннях, а не просто перекладати відповідальність на вчителя. Шкільний заклад освіти не служить «камерою схову» для дитини, повинні дозріти насамперед батьки.

2. *Академічні недоліки.* Індивідуальний підхід дає можливість учню першого класу розв'язувати задачі з математики із програми третьокласників, проте, як приклад, не вміти писати. Однак, за декілька місяців дитина з легкістю наздоганяє програму. Вкрай важливо, щоб батьки були готові до цього. Оскільки емоційне дозрівання дитини набагато важливіше, ніж академічне навантаження.

3. *Роби сам.* Коли дитина приходить в альтернативний заклад після традиційної школи, для неї в новинку, що багато чого вона має робити самостійно, ніхто не пояснює алгоритм роботи і не контролює кожен крок. Це потребує тривалої адаптації, учні вчаться приймати власні рішення і нести відповідальність за їх наслідки.

Також, проаналізувавши різні наукові джерела, ми визначили плюси і мінуси традиційної школи.

Серед плюсів варто виділити те, що дитина в традиційній школі отримує великий багаж знань, розвивається в освітньому плані швидше за однолітків, у молодому віці володіє значним багажем знань, умінь та навичок. Також беззаперечною перевагою традиційної системи навчання є здатність за короткий проміжок часу передати значний обсяг інформації. Таке навчання дозволяє зберегти багато часу, адже у такому навчанні учні засвоюють знання у готовому вигляді без пошуку шляхів та доведення їх істинності. Крім цього, традиційне навчання спрямоване на засвоєння та відтворення знань та вміле використання їх у схожих ситуаціях.

Що стосується недоліків, то хочемо вказати на те, що навчальний процес носить в собі репродуктивний характер, як наслідок в учнів починає формуватися репродуктивний стиль пізнавальної діяльності. Також існує мала ймовірність пристосування темпу навчання до індивідуальних та психологічних особливостей учня. Сучасна школа ігнорує індивідуальність дитини, вона висуває стандартні вимоги й не бажає поважати особистість учня. Традиційна школа не бажає знаходити дитячі таланти та займатись їхнім розвитком, навпаки, вона карає дитину за незначне відхилення від «норми» й зневажливо ставиться до тих інтересів, які вважає «несерйозними». Як приклад, вчитель заохочує здобутки дитини у точних науках, а потяг до творчості, спорту, зацікавленості в соціальних сферах, він вважає тимчасовими захоплення на які не потрібно звертати увагу. Через це у дитини зникає бажання бути креативною та творчо мислити, у неї на рівні підсвідомості виникає страх робити щось «по-іншому» та шукати різноманітні шляхи вирішення завдань, які не збігаються із тими, що так полюбляє нав'язувати школа.

Як відомо, в традиційній школі діти часто потерпають від психологічного травмування з боку вчителів та однокласників. Не всі вчителі вибрали професію за покликанням, адже окрім професійних здібностей

необхідно нести в собі любов до дітей, це призводить до того, що здорове спілкування між вчителем і учнем майже неможливе, адже учень не має права висловити свою думку, тому що це суперечить установкам вчителя. У результаті ми отримуємо дитину, яка боїться та не вміє висловити свою думку, підлаштовується під інших та мислить шаблонно. На даний момент вважається нормою сказати дитині образливі та болісні слова, що принижують її гідність та формують низьку самооцінку. Наприклад: «А голову ти вдома не забув?», «Ти що тупий?», «Будете говорити тоді, коли я скажу!» і тому подібне. Інколи моральні знування з боку вчителів бувають настільки агресивними, що спричиняють тотальну відразу до предмета та до його психологічного несприйняття.

Варто також зазначити, що чинна навчальна програма перенасичена інформацією, що в результаті призводить до автоматичного заучування, яке позбавлене ясності та усвідомленості. Більшу частину свого вільного часу дитина витрачає на те, щоб виконати домашнє завдання, крім того, всі завдання спрямовані на механічне повторення однієї інформації. Таким чином, учні жертвують своїми інтересами задля навчання, або навпаки вибірково виконують завдання і цим самим стикаються з пресингом через невиконання всього обсягу домашніх завдань та поганими оцінками.

Також хочемо вказати на те, що підготовка дитини до дорослого життя одне із головних завдань сучасної школи. Традиційна освіта після закінчення навчання примушує обрати професію та не надає допомоги у її виборі. У такій школі майже не існує права вибору, навпаки, учні повинні підкорятися вчителю й робити тільки те, що він скаже. Учень слухняно виконує всі вказівки вчителя та після закінчення одинадцятого класу не може прийняти власне рішення, адже постійний контроль, відсутність розвитку інтересів та активної профорієнтації, призводить до того, що дитина обирає професію, яка не приносить їй задоволення.

У свою чергу, А. Фер'єр вказував на такі недоліки традиційної школи:
[28, с. 11]

- школа не враховує психологічні захоплення дитини;
- школа пригнічує прагнення дитини до руху;
- школа примушує дитину більше слухати, ніж дивитися й діяти;
- школа змушує дитину працювати над матеріалом, для неї байдужим;
- дитина не розуміє сенсу виконуваних нею у школі занять;
- школа занадто рано змушує дітей абстрагувати, коли вони ще не здатні до цього;
- щодо юнацтва школа навпаки, пропонує надто багато конкретного матеріалу для запам'ятовування, у той час як природа юнацтва спонукає розвивати свій розум і здатність абстрактного мислення;
- школа не готує до життя, не вчитьпраці;
- школа не виховує волю й дію.

Критикуючи стару школу, один із представників нового виховання, бельгійський педагог О. Декролі зазначав таке: [21, с. 7]

- у старій програмі дуже мало зв'язку між різними видами діяльності дитини;
- матеріал має дуженезначне відношення до основних захоплень дитини і до еволюції цих захоплень;
- різні галузі знань відокремлені одна від одної без урахування процесу мислення дитини;
- у більшості галузей знань кількість матеріалу перевершує по відношенню до великої кількості дітей їх здатності до засвоєння й запам'ятовування;
- програма заохочує ті галузі знання, які можуть бути вивчені за допомогою словесних методів;
- вправи не дають достатньо можливостей для вільної активності дитини.

Попри всі плюси й мінуси, можемо дійти до висновку, що саме існування альтернативного навчання дає змогу збагатити нинішнє освітнє

середовище інноваціями, саме воно відходить від традиційної системи й перевіряє експериментальні творчі авторські здобутки та надає нові перспективи для шкіл майбутнього.

2.2. Емпіричне дослідження стану функціонування альтернативних шкіл

Відповідно до завдань дослідження з метою виявлення стану функціонування альтернативних шкіл, нами було проведене констатувальне дослідження, в якому взяли участь батьки (250 осіб) різної вікової групи школярів, які навчаються в альтернативних школахм. Чернівці, з них:

- 100 осіб – дистанційна школа «Оптіма»;
- 55 осіб – гімназія «Соломон»;
- 45 осіб – приватна загальноосвітня школа I-II ступенів «Надія»;
- 50 осіб – школа «Гармонія».

Завдання дослідження полягали у:

- визначенні особливостей організації навчання;
- з'ясуванні різниці між традиційним та альтернативним навчанням та причин вибору батьками таких шкіл;
- визначенні специфіки роботи альтернативних шкіл;
- з'ясуванні міри реалізації індивідуального підходу до дитини.

З цією метою респондентам дослідження пропонувалася анкета для батьків (*див. Додаток А*), на всі питання якої необхідно було дати розгорнуту відповідь.

За *результатами анкетування* ми виявили, що:

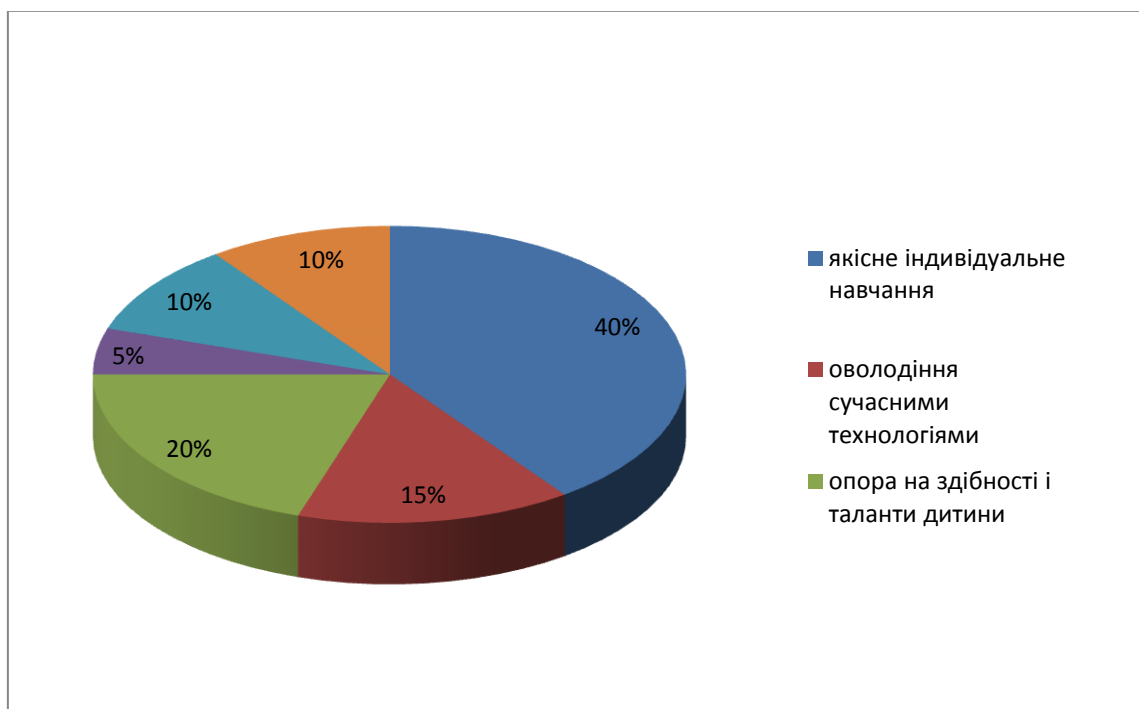
- в усіх типах шкіл застосовується індивідуальний підхід, тому більшість батьків (40%) обрали альтернативний заклад через те, що він надає якісне та прогресивне індивідуальне навчання, яке

організоване значно ефективніше ніж в традиційних школах, які зазвичай переповнені значною кількістю учнів. 10% батьків надали перевагу альтернативним школам, через те, що вони використовують передові сучасні технології, адже їх застосування створює комфортні умови для навчання дітей, вони відчувають свою успішність, що робить процес навчання продуктивним.

- значна кількість батьків (20%) зазначають, що великою проблемою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів є недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення навчальними засобами.
- 20% батьків надали перевагу альтернативній освіті через те, що вона робить акцент на розвиток дитячих здібностей і талантів. Значна кількість батьків (30%) зазначають, що альтернативні школи значно розширили кругозір їхньої дитини, оскільки використовують у процесі навчання новітні досягнення науки, передові методики.

Діаграма 1.1. Причини вибору батьками альтернативних шкіл
(кількість відповідей, у %)

Аналіз анкет виявив, що в усіх типах шкіл застосовується індивідуальний підхід, тому більшість батьків (40%) обрали альтернативний заклад через те, що він надає якісне та прогресивне індивідуальне навчання, яке організоване значно ефективніше ніж в традиційних школах, які зазвичай переповнені значною кількістю учнів. Наприклад, в школі «Гармонія» наповнюваність класів до п'ятнадцяти учнів, які сидять за одномісними партами, тому вчителі мають змогу здійснити індивідуальний підхід до кожної дитини.

(15%) вказали на те, що надали перевагу альтернативній школі, через те, що вона спрямована на впевнене та своєчасне оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Наприклад, в аналізі анкет батьків, які обрали дистанційну школу «Оптіма», ми з'ясували, що їхні діти дуже швидко адаптуються до такого виду освіти, успішно володіють комп'ютером і набагато швидше деяких дорослих здатні розібратися в складних додатках і програмах. Це дає їм можливість успішної самоосвіти і самореалізації надалі, витратити вільний час на особистий розвиток дитини, хобі, гуртки, подорожі.

Згідно з опитуванням значна частина батьків (20%) надала перевагу альтернативній школі через те, що вона робить акцент на розвиток дитячих здібностей і талантів.

У ході аналізу анкет ми з'ясували, що деякі батьки (10%) при виборі альтернативного закладу орієнтувались також на матеріально-технічне оснащення. Наприклад, батьки, діти яких навчаються у приватній школі «Гармонія», вказують на те, що матеріально-технічна база школи відповідає сучасним вимогам. У школі є п'ять добре оснащених класних кімнат, в яких створені не тільки умови для навчання, а й куточки, де діти можуть займатись ігровою діяльністю, велика рекреація надає змогу організовувати різного роду динамічні хвилинки на перервах.

Аналізуючи відповіді батьків ми визначили, що деякі батьки (10%) надали перевагу альтернативним школам, через те, що вони використовують

передові сучасні технології, адже використання таких технологій створює комфортні умови для навчання дітей, вони відчують свою успішність, що робить процес навчання продуктивним.

Незначний відсоток батьків вказують на те, що такі заклади надають документ про освіту державного зразка (5%). Наприклад, загальноосвітня школа «Надія», надає учням по закінченню 9-ти класів та успішного проходження державної підсумкової атестації свідоцтво про базову загальну середню освіту державного зразка. У свою чергу, в дистанційній школі «Оптіма» учні одержують документи державного зразка: після 1 класу – сертифікат про досягнення, після 4 класу – свідоцтво про здобуття початкової освіти, після 9 класу – свідоцтво про здобуття базової середньої освіти, після 11 класу – свідоцтво про здобуття повної загальної освіти (атестат), в інших класах – табель. У приватній загальноосвітній школі I-II ступенів «Надія» учням, які закінчили школу і пройшли державну підсумкову атестацію видається свідоцтво про базову загальну середню освіту, а учням, які пройшли атестацію за програмою «Школа майбутнього» видається сертифікати міжнародного зразка.

Діаграма 1.2. Недоліки традиційної форми навчання

(кількість відповідей, у %)

Переважна більшість батьків (25%) зазначає, що в традиційній школі важко враховувати індивідуальні та психологічні особливості кожного учня в процесі навчання, вчитель не завжди має можливість розкрити індивідуальність дитини, висуває стандартні вимоги до всіх учнів. Також батьки звертають увагу на те, що в традиційній школі навчання не спрямоване на пошук дитячих талентів та їхній розвиток, навпаки, навчає та виховує усіх у межах «норми».

Значна частина батьків (20%) вказує на те, що їм відомі випадки, коли діти в традиційній школі зазнавали психологічних травм з боку вчителів та однокласників, боялися висловити власну думку, яка могла суперечити установкам вчителя, підлаштовувалися під інших та мислили шаблонно.

Деякі батьки (25%), діти яких навчаються в старших класах, вважають, що чинна навчальна програма перенасичена інформацією, багато вчителів задають значну кількість домашніх завдань, які в основному спрямовані на механічне повторення інформації, засвоєної під час уроків.

20% опитаних батьків зазначають, що великою проблемою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів є недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення навчальними засобами. Адже як відомо, брак навчальних ресурсів здійснює руйнівний вплив на якість навчання у школі та на рівень навчальних досягнень учнів.

Зі свого боку альтернативне навчання усуває такі негативні чинники, які впливають на здоров'я дитини, як: неякісне харчування, виснажливі уроки та перевантаження навчальних програм.

Діаграма 1.3. Переваги альтернативних шкіл у порівнянні з традиційною
(кількість відповідей, у %)

Батьки (30%) зазначають, що альтернативні школи значно розширили кругозір їхньої дитини, оскільки використовують у процесі навчання новітні досягнення науки, передові методики.

25% батьків зазначають, що альтернативна освіта привчила їхню дитину до самодисципліни. Наприклад, в дистанційній школі «Оптіма», діти більшу частину часу проводять біля монітора самостійно. За кожний вид роботи над навчальним матеріалом, діти одразу після виконання отримують оцінку, що стимулює їх до навчання. Батьки справедливо вказують на те, що у звичайній школі, де у класі навчається більше 30-ти учнів, дитині рідко вдається отримувати оцінку за кожен урок, тобто зусилля дитини часто залишаються непоміченими і неоціненими, що цілком виключено в дистанційній школі.

Ще однією перевагою, на яку вказують батьки (10%), діти яких навчаються в школі «Оптіма», є те, що учень не має обмежень у часі. Їхня дитина може почати виконувати завдання, втомитися, відпочити, знову повернутися до уроку. Їхній дитині не потрібно витратити час на дорогу до

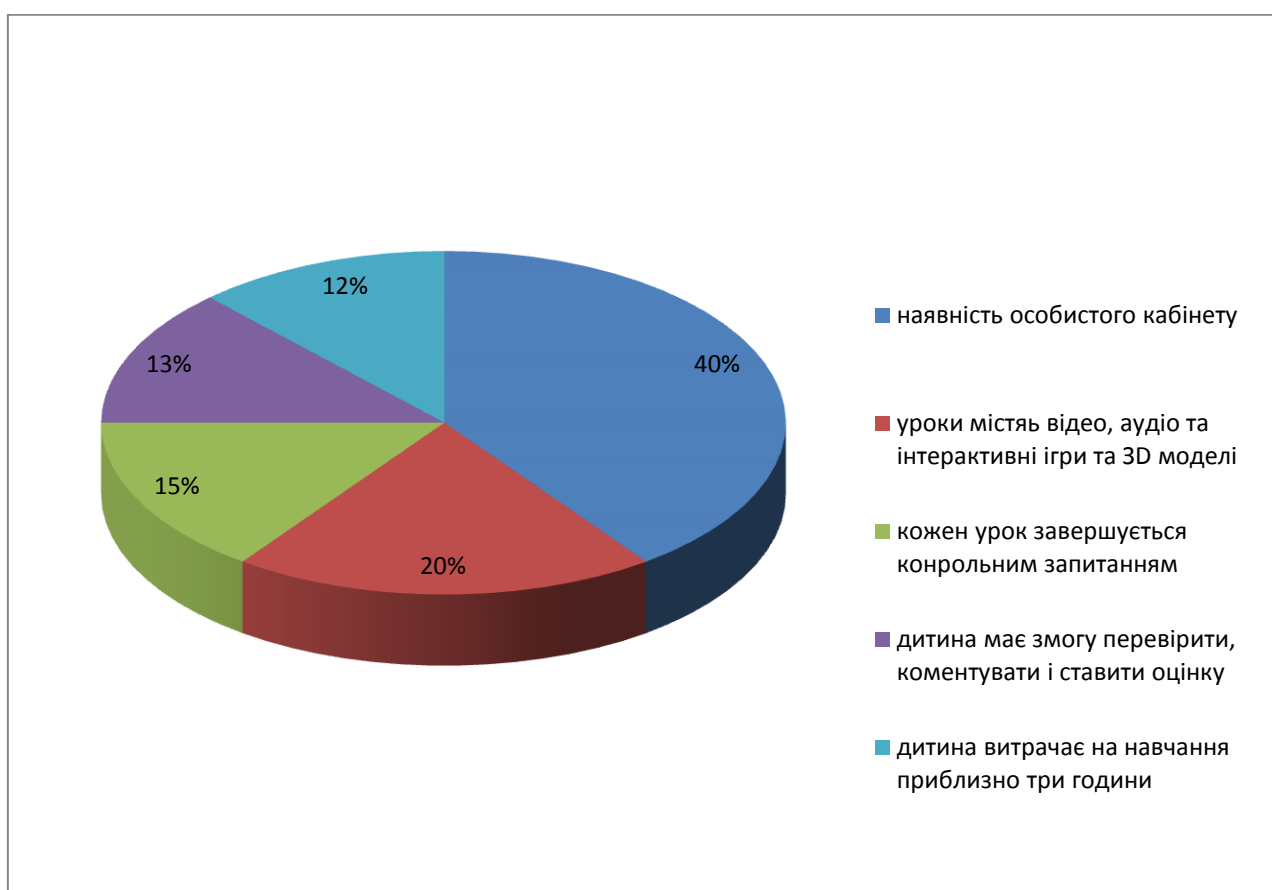
школи, адаптацію до колективу, вона всього лише опановує кілька нехитрих операцій роботи на навчальному сайті і форми комунікацій з учителем, що робить процес навчання максимально комфортним.

24% опитаних батьків зазначають, що залучення в процес навчання інформаційного віртуального масиву знань перетворює його на захоплюючу віртуальну гру, подорож. Наприклад, у школі «Гармонія» використовуються елементи програми «Крок за кроком»: хвилинки фантазії, крісло автора, ранкова зустріч. Також їхні діти додатково вивчають комп'ютерну грамоту, відвідують заняття з хореографії та психології.

Діаграма 1.4. Особливості організації навчання

в дистанційній школі «Оптіма»

(кількість відповідей, у %)

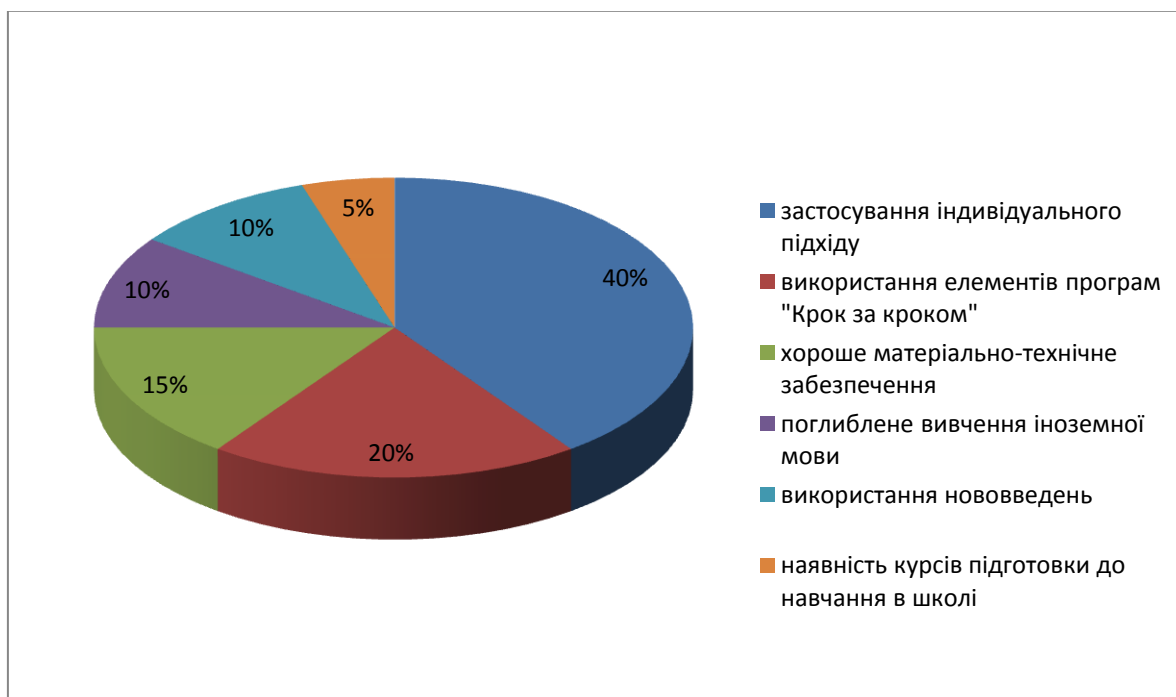

Переважає більшість батьків (90%) ознайомена з специфікою організації дистанційного навчання. Батьки зазначають (40%), що їхня дитина після зарахування до школи отримала логін і пароль до особистого

кабінету, де вона має змогу бачити тільки свої результати, а також перелік навчальних предметів, які вона вивчала протягом певного навчального року з докладним та доступним поясненням всього процесу навчання. Увесь навчальний матеріал, розроблений вчителями, викладено в змісті уроків.

20% батьків відзначає, що уроки містять тексти, відео, аудіо та багато інтерактивних ігор і цікавих 3D-моделей. Кожен урок завершується контрольними запитаннями (15%), які перевіряють якість опанування матеріалу, після яких урок вважають засвоєним. Дитина виконує всі завдання й тести, письмові роботи (фотографує або сканує), записує на відео усні відповіді та прикріплює файл у спеціальній формі на сайті. Також дитина має змогу перевірити, коментувати і ставити оцінку (13%). З оцінок за тести, письмові й усні відповіді виводять тематичну, із тематичних – семестрову, із семестрових – річну. У середньому щодня дитина витрачає на навчання приблизно три години (12%).

Діаграма 1.5. Особливості організації навчання у школі «Гармонія»
(кількість відповідей, у %)

Згідно з опитуванням, 40% батьків задоволені реалізацією індивідуального підходу. Вони зазначають, що в класах навчається не більше п'ятнадцяти учнів, їхні діти сидять за одномісними партами, тому вчитель може приділити увагу кожній дитині.

20% батьків вказують на використання у школі елементів програми «Крок за кроком»: хвилинки фантазії, крісло автора, ранкова зустріч. Також їхні діти додатково вивчають комп'ютерну грамоту, відвідують заняття з хореографії, психології.

Значна частина батьків (15%) вказують на те, що матеріально-технічна база школи відповідає сучасним вимогам. У школі є п'ять добре оснащених класних кімнат, в яких створені не тільки умови для навчання, а й куточки, де діти можуть займатись ігровою діяльністю, велика рекреація надає змогу організувати різного роду динамічні хвилинки на перервах.

Діаграма 1.6. Особливості організації навчання у приватній загальноосвітній школі I-II ступенів «Надія»
(кількість відповідей, у %)

Аналізуючи відповіді, ми визначили, що більшість батьків (30%) вказали на те, що школа використовує індивідуальний підхід, передові

сучасні технології, інтегрування друкованого матеріалу підручника з можливостями навчальних комп'ютерних програм.

15% опитаних вказало на те, що в школі приділяється особлива увага морально-етичному вихованню рис характеру – милосердя, любові, людяності.

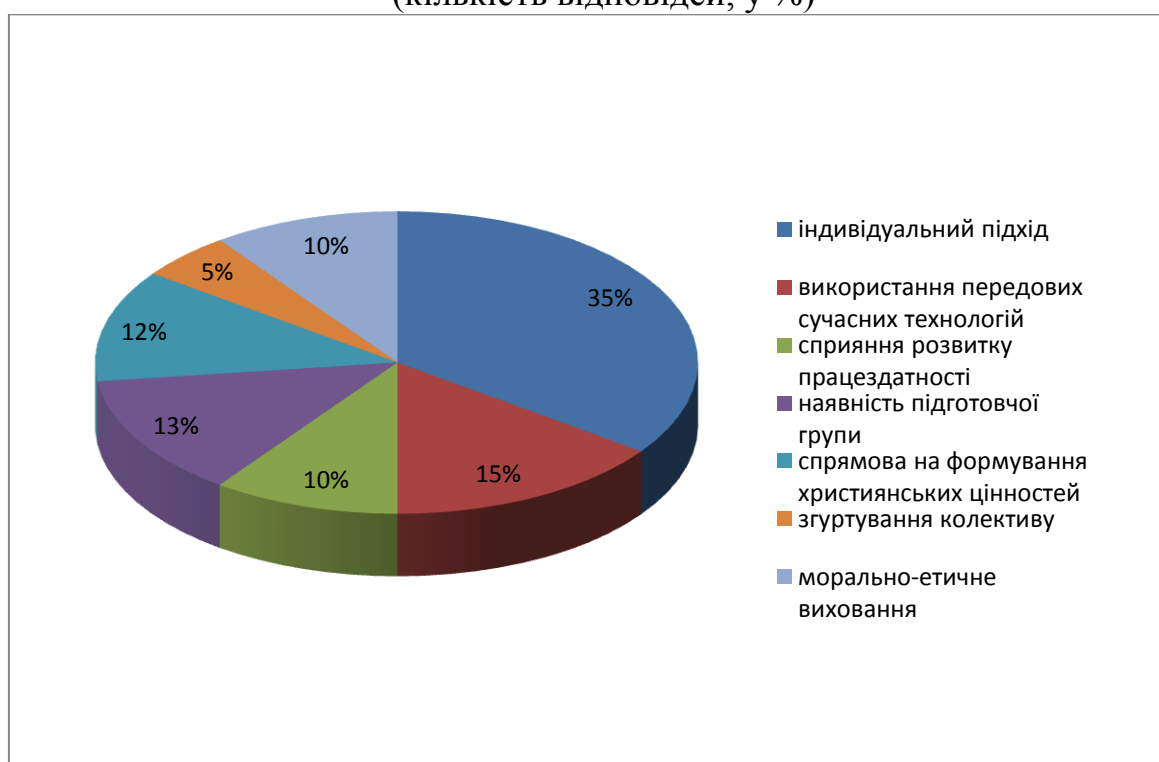
10% батьків вказало на те, що у їх дітей є можливість пройти атестацію за програмою «Школа майбутнього» і отримати сертифікат міжнародного зразка, завдяки йому учні мають змогу вступати в закордонні заклади.

Значна кількість батьків (20%) вказує на те, що перед їхніми дітьми знаходиться картка прогресу (успіхів), яка відображає їхні досягнення і картка завдань, з якою дитина працює кожного дня.

15% батьків вказало на те, що у школі успішно працює система заохочень: «шкільні гроші» і «крамнички» з різноманітним шкільним приладдям та іграшками. За допомогою такої системи їхні діти вивчають такі предмети як англійська мова, математика, історія та географія.

Діаграма 1.7. Особливості організації навчання у гімназії «Соломон»

(кількість відповідей, у %)

10% батьків зазначають, що школа спрямована на виховання дитини як особистості, тому велика увага приділяється морально-етичному вихованню.

12% опитаних вказують на наявність особливої атмосфери, яка допомагає їхнім дітям не тільки зрозуміти і засвоїти навчальний матеріал, а й відчутти дію і вплив християнських цінностей, формуванню яких у школі надаються пріоритети.

Деякі батьки (5%) вказують на те, що в гімназії “Соломон” вчителі особливої уваги надають організації на уроках колективної роботи та роботи в групах, що допомагає дітям цінувати та поважати думку кожного, а також усвідомлювати те, що в колективі нема чужої роботи. Таким чином діти вивчають предмети: англійську мову, математику, історію та інші.

Отже, результати дослідження показали, що більшість батьків вважає, що альтернативні школи створюють комфортні умови для розкриття потенційних можливостей дітей, забезпечують їх якісним та прогресивним індивідуальним навчанням. Також вони зазначають, що такі школи спрямовані на розвиток здібностей і талантів дітей та не перевантажені навчальним матеріалом. Слід зазначити й те, що в альтернативному навчанні величезну роль відіграє учень, який повинен розвинути свою внутрішню когнітивну мотивацію. Головне завдання дорослого – допомогти йому це зробити.

2.3. Освітні пропозиції сучасних альтернативних шкіл (з досвіду роботи закладів м. Чернівці)

Як відомо, альтернативні школи пропонують учням інноваційні підходи до навчання, інакший рівень матеріального забезпечення та педагогічної роботи. Здебільшого це приватні школи, які є незалежними від державного фінансування. Також вони характеризуються свободою формування навчальної програми та високою якістю внутрішніх стандартів.

Варто зазначити, що для утворення альтернативного навчального закладу сьогодні підходять з абсолютно різних позицій. Деякі школи прагнуть реалізувати інноваційні гуманістичні підходи, позбутися формату коротких навчальних занять, домашньої роботи та вчителя, який виконує роль наглядача. Частина ж опирається на традиційні підходи або закордонний досвід, намагаючись урівноважити навчальну програму та сучасні вимоги. Проаналізувавши наукову літературу, з'ясовано, що в науковій літературі виділено такі типи освітніх альтернативних закладів:

- хоумскулінг,
- альтернативні школи,
- дистанційні школи,
- позашкільні навчальні центри.

Проаналізуємо їх.

Хоумскулінг, від англійського «homeschool» – це навчання вдома. Сім'ї, які обирають такий тип навчання, цілковито беруть на себе відповідальність за дитячу освіту та розвиваються самостійно. Навчання дітей переважну частину часу відбувається вдома, а навчальну програму вони визначають разом із батьками. Батьки та діти можуть обрати як звичайну шкільну програму, яку дитина реалізує в комфортному для неї середовищі, або ж самостійно розроблену, яка буде враховувати дитячі інтереси, потреби та таланти. Навчаючись вдома у дитини з'являється більше часу для відпочинку й розвитку індивідуальних здібностей. Домашнє навчання вивільняє для дітей набагато більше вільного часу для того, щоб відвідувати різноманітні гуртки за інтересами, розвивати особисті таланти дитини, подорожувати. Також у дитини формуються міцніші стосунки з сім'єю, розвиваються навички самоосвіти та можливість розпоряджатися власним часом. Діти які обрали домашнє навчання уникають стресу та травмування як з боку вчителів, так і з боку дітей, тому вони набагато краще засвоюють матеріал через відсутність ефекту повинності. Батьки можуть самостійно навчати дітей певним предметам чи наймати вчителя, який буде займатись з дитиною

певний проміжок часу. Основна вимога до вчителя – заняття з дитиною не з позиції викладача та учня, а з позиції друга, який ділиться своїми знаннями.

Альтернативні школи. Як відомо такі школи працюють по всій Україні, вони мають різну специфіку, напрямки, підходи та власне бачення організації освітнього процесу. У переважній більшості вони були створеними батьками для свої дітей, коли усі можливі варіанти освіти не змогли задовільнити потреби навчання. Окремі школи перетворились на великі центри альтернативної освіти, приміром, школа «Афіни», яка функціонує чималу кількість років. Варто зазначити, що велика кількість альтернативних шкіл працюють як школи повного дня, іншими словами за такого формату дитина перебуває в такій школі від ранку і до вечора. Даний режим є чудовим для того, щоб надати дитині не тільки знання, але й виокремити час для хобі, ігор, різного роду позакласних занять, які допоможуть їй повноцінно розвинути свої здібності та нахили. Значна кількість альтернативних шкіл відмовляється від чинної дванадцятибальної системи та застосовують свої методики, проте окремі школи, які отримали державну ліцензію дотримуються традиційної системи оцінювання, тому що повинні відповідати державним вимогам. Не зважаючи на те, що альтернативні шкільні методики різноманітні, від традиційної школи їх вирізняє вектор, який орієнтується на індивідуальні особливості дитини. Альтернативні школи набагато сучасніші через те, що в їхньому складі немає бюрократичного механізму затримки та застосовується велика кількість славетних методик. Такі школи цілковито виключають наступні атрибути: насильне вивчення певних тем, втручання в зону комфорту, побудова соціальної ієрархії та безліч інших характерних рис традиційної шкільної системи. Підходи до навчання, що використовуються в альтернативних школах, побудовані з урахуванням природної цікавості, найефективніших систем подачі матеріалу та набуття необхідних життєвих навичок, від різноманітності мов до сучасних технологій навчання.

Дистанційна освіта. Така освіта дозволяє виконувати навчальну програму не виходячи з дому. Дистанційне навчання підходить тим батькам, яких в загальному задовольняє класична програма, але через наявність гнучкого графіку і навчання вдома у дитини залишається більше вільного часу. Дистанційні школи пропонують загальношкільні курси або екстернат. Здебільшого такі школи спрямовані на тих дітей, які не мають змогу відвідати школу через: фізичні причини (віддалений населений пункт), стан здоров'я, хороші успіхи у навчанні, які надають дитині можливість навчатися вдома. Варто зазначити, що дистанційні школи мають свій власний кабінет на сайті школи, де розміщуються графіки занять, програми, практичні поради та іншу інформацію, яка необхідна дитині. Порівнюючи учнів шкіл, які навчаються вдома та в альтернативних закладах, зауважуємо, що учні які навчаються на дистанційній формі навчання без жодних проблем та тіньових схем отримують атестат державного зразка. У дистанційних школах індивідуальне навчання організоване значно ефективніше ніж в традиційних школах, які зазвичай переповнені та шумні. Учень не має обмежень у часі, він може почати виконувати завдання, втомитися, відпочити, знову повернутися до уроку. Дитина, яка навчається дистанційно має онлайн-уроки з вчителем. Така комунікація дає змогу побудувати хороші стосунки «вчитель-учень» та допомагає дитині в кращому засвоєнні навчального матеріалу навчальної програми. Дитина має можливість запитати про те, що її цікавить та отримати вичерпну відповідь, яку інколи довго потрібно чекати у традиційній школі. Проблема полягає в тому, що в нашій країні дуже мала кількість хороших дистанційних шкіл, які б були забезпечені відповідними інформаційними ресурсами. Серед найбільш відомих дистанційних шкіл є центри «Джерело» та «Оптіма».

Центри розвитку дитини. На якісно новий рівень виходять позашкільні навчальні центри. Основна мета таких шкіл полягає в зацікавленні дитини, вивченні таких предметів, які цікавлять дитину та рівень викладання яких не задовольняє її під час традиційного навчання. Такі

центри можна назвати «золотою серединою» та містком між різними підходами та видами. Учень, який навчається в традиційній школі віднайде у такому центрі величезну кількість цікавих тем та гуртків. Багато речей, яких немає у державних школах є в центрах і це хороша можливість отримати ті знання, в яких учень зацікавлений, а також він може опанувати сучасні навички, які з'являються в програмах таких центрів набагато швидше. До того ж є можливість вдалого поєднання різних типів навчання, наприклад, базові предмети дитина зможе вивчати з батьками, а різні дисципліни, які потребують професійного підходу, на кшталт мов, сучасних технологій, робототехніки – у дитячому центрі разом із досвідченим фахівцем.

Освітні послуги, які представлені в Україні, насправді не такі обмежені, як помилково вважають батьки. Існує значна кількість варіантів організації навчального простору з урахуванням усіх потреб та бажань дитини. Головне – це прагнення дитини та батьків до змін на краще.

Альтернативні освітні установи є інноваційним напрямком в українському освітянському просторі. В Україні існує понад 120 альтернативних закладів [10]. Варто зазначити, що даний факт вказує на те, що такий тип шкіл користується все більшим попитом, тому з плином часу їх кількість збільшується.

У Чернівцях, в порівнянні з іншими обласними центрами, функціонують окремі альтернативні заклади, проте їх різноманітність невелика. Ми сформувавши список тих альтернативних закладів, які, на нашу думку, можуть зацікавити чернівецьких школярів та їх батьків: дистанційна школа «Оптіма», приватна школа «Надія», ПНВК «Соломон».

Давайте розглянемо детальніше кожен із них: [9]

«Оптіма» – це хороший приклад дистанційної школи міжнародного рівня в нашій країні. Будучи одним з перших подібних навчальних закладів в Україні, «Оптіма» змогла найбільш повно розкрити цю концепцію. Особисте відвідування закладу не обов'язково, навіть поточні та підсумкові контрольні роботи (включаючи ДПА) здаються віддалено. Основний секрет «Оптіма» в

гнучкій системі навчання, першокласних навчальних матеріалах, талановитих та терплячих педагогах. Тут немає місця нудним лекціям, вся теоретична частина представлена цікавими відео-аудіо та інтерактивними матеріалами, під час опрацювання кожної теми у викладача завжди є можливість приділити кожному учневі необхідний час. Вихованці школи одночасно можуть перейти дистанційно в одну з партнерських шкіл США і Канади, де по закінченню отримати відповідний документ про освіту.

Форма навчання: дистанційна.

Програма: з 1 по 11 клас.

Вартість: 1500-3000 грн./міс.

Документ про закінчення: атестат і свідоцтво державного зразка, сертифікат ЗНО.

Адреса: <https://optima.school/>

Приватна школа «Надія»: [9]

«Надія» почала свій шлях в 1991 році, коли на території Буковини був заснований перший приватний навчальний заклад з інноваційної методикою викладання. Теоретичною основою для цієї експериментальної школи стала авторська концепція Д. Ховарда «School of Tomorrow». Сьогодні «Надія» є одним з передових приватних навчальних закладів Чернівців. Своєю метою школа поставила підготовку та виховання молодих людей, які будуть не тільки володіти надійним фундаментом знань, але також будуть сформованими цілісними особистостями, які вміють використовувати свої знання в суспільстві.

Форма навчання: денна.

Програма: з 1 по 9 клас.

Документ про закінчення: атестат і свідоцтво державного зразка, сертифікат ЗНО.

Адреса: вул. М.Олімпіади 3В

ПНВК «Соломон»: [9]

НВК «Соломон» – це приватний навчально-виховний комплекс, який з 2014 функціонує в Чернівцях та допомагає молодим людям отримати твердий базис знань, розкрити свої здібності та таланти. «Соломон» спирається на християнські цінності та теплу атмосферу в колективі, значна увага приділяється формуванню особистості та моральних якостей вихованців. Використовуючи найсучасніше обладнання, передові педагогічні методики та індивідуальний підхід до кожного учня, НВК не тільки пишається високими результатами вихованців на ЗНО, а й вчить бути уважним до деталей, самостійно ставити та досягати поставленої мети.

Форма навчання: денна

Програма: дошкільна, з 1 по 11 клас

Документ про закінчення: атестат і свідоцтво держ. зразка, сертифікат ЗНО.

Адреса: вул. Коростишевська, 6А

Висновки до розділу 2

Отже у даному розділі ми визначили, що у статті 13 Закону України «Про загальну середню освіту» йдеться, що навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за груповою та індивідуальною формами навчання, положення про які затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти. Тобто, дитина має змогу навчатися у школі спільно з іншими на загальних умовах, а може – самостійно обрати індивідуальну форму навчання, яка визначає організацію навчальної діяльності, налагоджується певним, наперед визначеним розпорядком, забезпечується педагогічним колективом та організовується так, щоб забезпечити реалізацію права громадянина України на отримання повної загальної середньої освіти.

Для утворення альтернативного навчального закладу сьогодні підходять з абсолютно різних позицій. Деякі школи прагнуть реалізувати інноваційні гуманістичні підходи, позбутися формату коротких навчальних занять, домашньої роботи та вчителя, який виконує роль наглядача. Частина ж опирається на традиційні підходи або закордонний досвід, стараючись урівноважити навчальну програму та сучасні вимоги. Проаналізувавши наукову літературу, ми виділили такі напрямки: хоумскулінг, альтернативні школи, дистанційні школи, позашкільні навчальні центри.

На даний момент в Україні переважна більшість альтернативних проєктів використовуються в освітньому процесі у вигляді експерименту. Позитивним є те, що інформаційні ресурси знайомлять суспільство із даними проєктами, цим самим привертаючи більше уваги до альтернативних освітніх закладів.

У дослідженні ми описали стан функціонування альтернативних шкіл у м. Чернівці, а саме: «Оптіма», «Гармонія», «Надія», ПНВК «Соломон». Проаналізувавши відповіді респондентів ми дійшли висновку, що більшість батьків задоволена послугами, які надають приватні альтернативні школи в місті Чернівці. Такі школи спрямовані на розкриття потенціалу дітей та їхніх індивідуальних особливостей. Нині такі школи мають хороше матеріально-технічне забезпечення, використовують передові навчальні технології, застосовують індивідуальний підхід, створюють захопливий процес навчання та розширюють кругозір дитини.

ВИСНОВКИ

У світі де кожні п'ять секунд щось змінюється, застарілі професії зникають, а нові з'являються, постійним все ж залишається стара пострадянська система освіти, яка існує в Україні ще з СРСР. Вона маленькими кроками іде назустріч сучасному прогресу та із великою затримкою вводить інновації, що існують у сфері освіти.

Ця освіта зовсім не актуальна та не відповідає вимогам сучасності, адже у двадцять першому столітті вона не може підготувати дитину до повноцінного життя. Та це не всі недоліки, які вона має, така освіта є вельми травматичною. Традиційна школа не достатньо задовольняє освітні потреби молодого покоління, не приносить потрібного результату та не зовсім відповідає вимогам часу.

Існування альтернативного навчання дає змогу збагатити нинішнє освітнє середовище інноваціями, саме воно відходить від традиційної системи й перевіряє експериментальні творчі авторські здобутки та надає нові перспективи для шкіл майбутнього. Альтернативне навчання бере за основу вільний розвиток дитини. Саме альтернативна школа спрямована на створення позитивного мікроклімату в класі, розкриття здібностей дитини та розвиток її як творчої особистості, що здатна до самоорганізації та саморозвитку. Така діяльність потребує значних зусиль батьків та вчителів, адже щире прагнення до самовдосконалення служить запорукою успішності в будь-якій сфері діяльності.

Альтернативна школа працює за певною ідеєю і програмою: кожен учень виявляє інтерес та зацікавленість до окремих предметів, які він хоче поглиблено вивчати, які його цікавлять, в чому він проявляє здібності. Відповідно менше зосереджується на тому, що йому не цікаво. Альтернативні освітні методики сприяють пошуку цікавих форм, методів навчання, формують інтерес учня до певного предмету чи теми, роблячи акцент на розвиток талантів.

Альтернативна освіта максимально відповідає запитам сучасності і готує молоду людину до викликів майбутнього. Вона націлена на природне дорослішання дитини, на її індивідуальні особливості та специфіку її характеру. Саме альтернативна школа забезпечує розуміння дітьми таких понять, як «свобода» та «відповідальність». Дитина може усвідомити наслідки кожної своєї дії та вчинку, вона більше прислуховується до себе та свого внутрішнього «Я», вчиться робити власний вибір, який не буде нав'язаний суспільством, а даруватиме їй особистий досвід. Він буде цінним лише тоді, коли буде якісним. У сучасному світі важливі практичні навички, компетенції майбутнього, і саме альтернативна освіта намагається задовольнити ці вимоги. Таким чином, необхідно, щоб дитина набула життєво важливих навичок, адже така дитина має набагато більше шансів реалізувати себе в альтернативних течіях. Альтернативна освіта враховує розвиток науки, техніки і культури, оновлює і модернізує навчальні програми, тим самим помічаючи зміни, які відбуваються в змісті людської праці, а також в різних професіях і спеціальностях. Це стає привабливою пропозицією для формування освітніх і професійних устремлінь суспільства. Навчальні програми в цих школах створюються відповідно до можливостей, потреб та інтересів учнів, в той же час відображаючи особистість творців даної школи.

Альтернативним школам притаманний демократичний характер, вони завжди відкриті до впровадження нових інновацій. Альтернативні школи використовують не тільки вітчизняний та закордонний досвід, а й ідеї, що перевірені часом та визнанні в освітньому середовищі. Будь-яка з цих ідей має певну концепцію, відповідно до якої потрібно сформулювати пріоритети, визначити основні принципи освітнього процесу, створити необхідне навчально-методичне забезпечення та відпрацювати інноваційні технології навчання. Як відомо, альтернативним школам притаманний певний профіль навчання, вони використовують авторські доробки та нинішній світовий прогресивний досвід, проте головним гаслом альтернативних шкіл є

забезпечення умов для творення вільної дитини, розвитку її творчого потенціалу, задатків, психічних складових, способів діяльності та формуванню знань, умінь і навичок, які допоможуть їй у дорослому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баталія Л. Становлення та розвиток освітніх альтернатив у країнах західнослов'янського світу (Польща, Чехія, Словаччина). / Л.Баталія // Нова педагогічна думка. - 2014. - № 3. - С. 3-5.
2. Ветрова І. М. Розвиток альтернативної середньої освіти у США (друга половина ХХ століття) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Ветрова Ірина Миколаївна. – Київ, 2008. – 18 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – 2-е вид., доповнене й виправлене. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 366 с.
5. Гузик Н. В. Комбінована система М. П. Гузика в контексті навчання дітей історії: Загально-дидактичний і методичний аспекти / Н. В. Гузик. – К.: Плеяди, 2005. – 149 с
6. Гузик М. П. Комбінована система організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі: Автореферат дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Гузик Микола Петрович; Ін-т педагогіки, АПН України. – К., 2004. – 25 с.
7. Дидактичні аспекти альтернативної освіти / відп. секретар І. Г. Єрмаков, відп. ред. В. Ф. Паламарчук. – Київ : Освіта, 1993. – 78 с.
8. Джон Д'юї. Демократія і освіта / Д'юї Джон. – Львів: Літопис, 2003. – 294 с.
9. Електронне джерело: <https://www.0372.ua/news/2471128/navcanna-v-alternativnih-skolah-cernivcah>.
10. Електронне джерело: <https://fathersclub.com.ua/ua/alternative-schools-of-ukraine/>

11. Заболотна О. Альтернативна освіта як предмет наукового дискурсу у вітчизняному та зарубіжному педагогічному просторі / О. Заболотна // Порівняльнопедагогічні студії. – 2009. – № 1, – С. 31-37.
12. Заболотна О. Історико-культурний контекст розвитку шкільної альтернативної освіти / О. Заболотна // Педагогічні науки: історія, інноваційні технології. – 2010. – № 5 (7), – С. 3-10.
13. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
14. Закон України «Про освіту» (Редакція від 01.01.2013, підстава 5499-17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
15. Закон України «Про загальну середню освіту» // Освіта в Україні. Нормативна база (2-е вид.) – К.: КНТ, 2006.
16. Закон України «Про освіту». 1852-VIII від 21.02.2017, прийнятий Верховною Радою України 05.09.2017 // Голос України від 27.09.2017 – № 178–179.
17. Інноваційні педагогічні технології : словник-довідник / авторупорядник І. М. Дичківська. – Рівне, 2003. – 43 с.
18. Мартинчук І. Альтернативні школи України: Історія становлення та перспективи. / І. Мартинчук // Історичні і політологічні дослідження. – 2017. – № 2, – С. 64.
19. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
20. Побірченко Н. С. Змістовний аспект поняття «авторська школа»/ Н. С. Побірченко. URL:http://intellect-invest.org.ua/rus/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2008_st_7/
21. Поляк Г. Новая школа на Западе. Педагогическая система Декроли / Г. Поляк. – М. : «Работник Просвещения», 1928. – С. 7.
22. Пушкарьова Т. О. «Росток» – успішний інноваційний проект» / Т. О. Пушкарьова, Е. В. Воронцова, Л. В. Карачун.

- 23.Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття/ М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 1. – С. 22–29.
- 24.Сухомлинська О. Чи були школи В. О. Сухомлинського і О. А. Захаренка альтернативними існуючим? / О. Сухомлинська // Рідна школа. – 2010. – № 9. – С. 13–17.
- 25.Тарасов Лев Васильевич. Физикавокруг нас // Потенциал. URL: <http://potential.org.ru/Authors/LevTarasov>
- 26.Тезаурус UNESCO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibe.unesco.org/en/services/publications/ibe-education-thesaurus/2007-edition.html>
- 27.Туз А. Альтернативна школа: як вибрати? / Альбіна Туз. URL: http://kiterra.kiev.ua/alt_choice/
- 28.Ферьер А. Предисловие / А. Ферьер // Васконселлос де Ф. Новая школа в Бельгии. – Изданиевторое. – М. : Литератур.-издат. отдел Народного комиссариата по просвещению, 1919. – С. 3–14.
- 29.EducationalStatistics.–[Електроннийресурс].–
Режимдоступу:www.skolverket.se/frikolor/information/info_diagr.
- 30.EncyklopediapedagogicznaXXIwieku.TomIV.Warszawa:WydawnictwoAcademicke 'Zak',2003.–1295s.
- 31.GidleyJ. Beyond Homogenisation of Global Education/Jennifer Bidley.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.metafuture.org/articlesbycolleagues/JenniferBidley/Bidley%20Beyond%20homogenisation%20.pdf>.
- 32.Hannam D. A pilotstudytoevaluatetheimpactofthestudentparticipationaspectsofthecitizenshiporderonstandardseducationinsecondaryschoolsresearchonself-directededucationinEngland / DerryHannam. - London: DepartmentforEducationandEmployment(DfEE),2001.–74p.

33. Husen T. Encyclopedia of Education: Research and Studies / T. Husen, N. Postlethwaite. – Oxford : Pergamon Press, 1985. – 256 s.
34. Kellmayer J. How to Establish an Alternative School / John Kellmayer. – Corwin Press, 1995. – 168 p.
35. Kupisiewicz Cz., Koncepcje reform szkolnych w latach osiemdziesiątych. ŻAK, Warszawa 1994.
36. Miller R. A Brief History of Alternative Education / Ron Miller. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.educationrevolution.org/history.
37. Okoń W., Słownik pedagogiczny. PWN, Warszawa 1984.
38. Raywid M. A. Alternative Schools: The State of the Art // Mary Anne Raywid. – Educational Leadership. – 1999. – № 52. – P. 26–31
39. Sliwerski B. Edukacja alternatywna, dylematy teorii i praktyki / B. Sliwerski. – Kraków : Impuls, 1992. – 322 s.
40. Sliwerski B. Edukacja – wybrane kontrowersje i dylematy / B. Sliwerski // Pedagogika alternatywna: dylematy teorii / red. nauk. Bogusław Sliwerski. – Łódź ; Kraków : Impuls, 1995. – S. 205–217
41. Sliwka A. The contribution of Alternative Education / Anne Sliwka. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/30/40805108.pdf>.
42. The Cyclopedia of Education Dictionary / Carol Spafford, Augustus I. Pese, George Crosser. – Albany : Delmar Publishers, 1998. – 431 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для батьків щодо дослідження стану функціонування альтернативних шкіл в місті Чернівці («Оптіма», «Гармонія», «Надія», «Соломон»)

Шановні батьки! Звертаємося до Вас з проханням взяти участь в анкетуванні, яке проводиться в системі науково-методичної роботи з метою з'ясування стану функціонування альтернативних шкіл у місті Чернівці. На всі питання анкети дайте розгорнуті відповіді.

Загальні відомості про себе:

ПІБ (заповнити за бажанням) _____

Вік _____ років

1. Чому ви надали перевагу альтернативній школі?

---

2. Яка специфіка закладу який ви обрали?

---

3. Чим відрізняється альтернативна школа від традиційної? Які переваги та недоліки?

---

4. Як відбувається альтернативне навчання в школі?

---

5. Чи в повній мірі реалізується індивідуальний підхід? Як саме?

---

6. Чи задоволені ви результатами?

Дякуємо за співпрацю!

Словник наукових понять

Альтернативна освіта – можливість здобути чи поповнити загальну середню освіту у школах, що відрізняються своєю організацією, змістом чи формами, методами, видами контролю.

Альтернативна освіта – це освітній досвід з-поза конвенціональної освіти для учнів, які не можуть або не хочуть навчатися в традиційних державних навчальних закладах.

Альтернативна освіта – загальний термін для моделей, які пропонують альтернативу традиційній інституційній освіті, або рухів, які відкидають формальне навчання.

Альтернативні школи – це заклад середньої освіти, створений для того, щоб відповідати потребам учнів, які не можуть успішно навчатися у звичайній освітній системі. Він може бути приватним і державним, у ньому також можуть навчатися учні, які потребують нових, нетрадиційних, інноваційних програм

Альтернативна школа – це заклад, скерований на реалізацію інших, ніж у публічних школах, телеологічних, програмних, організаційних і методичних засад, що досить часто спираються на концепції, висунуті на початку ХХ століття різними представниками нового виховання.

Альтернативні школи–неповні і повні середні школи, які діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за формами й методами роботи з учнями.

Альтернативні школи – це заклад середньої освіти, створений для того, щоб відповідати потребам учнів, які не можуть успішно навчатися у звичайній освітній системі.

Альтернативні школи – «вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарному вихованню.

Альтернативна освіта – це рух або тип освіти, який пропонує альтернативу традиційному підходу, відкидаючи тим самим концепції формальної освіти.

Непублічні установи – це в основному школи з нечисленними класами, що дозволяє індивідуалізувати процес навчання й виховання, проводити консультації, розвивати інтереси дітей і підлітків відповідно до їх здібностей.